

1085

NINA Rapport

SusGrid (Sustainable Grid Development): Lokale, regionale og nasjonale aktørers opplevelse av nettutviklingsprosesser

Marte Qvenild
Line C. Wold

NINAs publikasjoner

NINA Rapport

Dette er en elektronisk serie fra 2005 som erstatter de tidligere seriene NINA Fagrapport, NINA Oppdragsmelding og NINA Project Report. Normalt er dette NINAs rapportering til oppdragsgiver etter gjennomført forsknings-, overvåkings- eller utredningsarbeid. I tillegg vil serien favne mye av instituttets øvrige rapportering, for eksempel fra seminarer og konferanser, resultater av eget forsknings- og utredningsarbeid og litteraturstudier. NINA Rapport kan også utgis på annet språk når det er hensiktsmessig.

NINA Temahefte

Som navnet angir behandler temaheftene spesielle emner. Heftene utarbeides etter behov og serien favner svært vidt; fra systematiske bestemmelsesnøkler til informasjon om viktige problemstillinger i samfunnet. NINA Temahefte gis vanligvis en populærvitenskapelig form med mer vekt på illustrasjoner enn NINA Rapport.

NINA Fakta

Faktaarkene har som mål å gjøre NINAs forskningsresultater raskt og enkelt tilgjengelig for et større publikum. De sendes til presse, ideelle organisasjoner, naturforvaltningen på ulike nivå, politikere og andre spesielt interesserte. Faktaarkene gir en kort framstilling av noen av våre viktigste forskningstema.

Annen publisering

I tillegg til rapporteringen i NINAs egne serier publiserer instituttets ansatte en stor del av sine vitenskapelige resultater i internasjonale journaler, populærfaglige bøker og tidsskrifter.

CEDREN – Centre for Environmental Design of Renewable Energy: Research for technical development and environmental impact of hydro power, wind power, power lines and implementation of environment and energy policy.

SINTEF Energy Research, the Norwegian Institute for Nature Research (NINA) and the Norwegian University of Science and Technology (NTNU) are the main research partners. A number of energy companies, Norwegian and international R&D institutes and universities are partners in the project.

The centre, which is funded by The Research Council of Norway and energy companies, is one of eleven Centre for Environment-friendly Energy Research (FME). The FME scheme consists of time-limited research centres which conduct concentrated, focused and long-term research of high international quality in order to solve specific challenges in the field of renewable energy and the environment.

CEDREN

Centre for Environmental Design of Renewable Energy

SusGrid (Sustainable Grid Development): Lokale, regionale og nasjonale aktørers opplevelse av nettutviklingsprosesser

Marte Qvenild
Line C. Wold

Qvenild, M. & Wold, L.C. 2014. SusGrid (Sustainable Grid Development): Lokale, regionale og nasjonale aktørers opplevelse av nettutviklingsprosesser - NINA Rapport 1085. 55 s + vedlegg.

Lillehammer, november 2014

ISSN: 1504-3312

ISBN: 978-82-426-2704-9

RETTIGHETSHAVER

© Norsk institutt for naturforskning

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

TILGJENGELIGHET

Åpen

PUBLISERINGSTYPE

Digitalt dokument (pdf)

REDAKSJON

Line C. Wold

KVALITETSSIKRET AV

Gerd Blindheim Jacobsen

ANSVARLIG SIGNATUR

Jon Museth (sign.)

OPPDRAKSGIVER(E)/BIDRAGSYTER(E)

Prosjektleder SusGrid: Audun Ruud

FORSIDEBILDE

Øystein Aas

NØKKEORD

- Nettutviklingsprosess
- SydVestlinken, Ørskog-Sogndal
- Nasjonale, regionale, lokale aktører
- Opplevelse av og involvering i prosess

KEY WORDS

- Grid development process
- SydVestlinken project, Ørskog-Sogndal project
- National, regional, local interested parties
- Perception of and participation in the planning process

KONTAKTOPPLYSNINGER

NINA hovedkontor

Postboks 5685 Sluppen
7485 Trondheim
Telefon: 73 80 14 00

NINA Oslo

Gaustadalléen 21
0349 Oslo
Telefon: 73 80 14 00

NINA Tromsø

Framsenteret
9296 Tromsø
Telefon: 77 75 04 00

NINA Lillehammer

Fakkelgården
2624 Lillehammer
Telefon: 73 80 14 00

www.nina.no

Sammendrag

Qvenild, M. & Wold, L.C. 2014. SusGrid (Sustainable Grid Development): Lokale, regionale og nasjonale aktørers opplevelse av nettutviklingsprosesser. - NINA Rapport 1085. 55 s. + vedlegg.

SusGrid - Sustainable Grid Development – er et tverrfaglig forskningsprosjekt finansiert av Norges forskningsråd og flere nettselskaper. Prosjektets arbeidspakke 5 har undersøkt hvordan aktører på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå opplevde nettutviklingsprosessene i fire utbyggingsprosjekter i sentralnettet i Storbritannia og Norge. Denne rapporten omhandler de norske prosjektene som inkluderer prosjektene Ørskog-Sogndal på Vestlandet og SydVestlinken på Østlandet. I tillegg til intervjuer med Statnett (utbygger) og NVE (myndighet), ble fire typer informantgrupper intervjuet; myndigheter på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå, regionale nettselskaper, interessegrupper og lokale innbyggere. De tre førstnevnte gruppene omtales «profesjonelle aktører». De lokale innbyggerne ble intervjuet gjennom tilsammen syv fokusgruppeintervjuer avholdt i fem ulike lokaliteter, mens de øvrige informantene ble intervjuet gjennom semi-strukturerte en-til-en intervjuer (totalt 35 intervjuer). Temaer adressert i intervjuene og gjengitt i rapporten var behovet for prosjektene, tillit til utbygger og regulant, opplevelse av inkludering og rettferdighet i nettutviklingsprosessen, syn på avbøtende og kompenserende tiltak og hvilke konsekvenser informantene mente prosjektene ville ha ved ferdigstilling.

Et overordnet funn er at til tross for demografiske og geografiske ulikheter i de to prosjektene, er fellestrekkene i informantenes syn mange. Det er viktig å påpeke at variasjonene i oppfatninger faktisk er større på tvers av informantgrupper enn på tvers av de to prosjektene. Lokale innbyggere som deltok i fokusgrupper var relativt samstemte i sine synspunkter på tvers av de to prosjektene, mens det var relativt stort skille mellom lokale innbyggere og de resterende gruppene. Myndigheter, nettselskaper og interessegrupper hadde for eksempel en større tillit til Statnett og NVE og opplevde medvirkningen i prosessen som bedre enn hva de lokale innbyggerne gjorde. En mulig forklaring på dette kan være at de profesjonelle aktørene har bedre kjennskap til prosessen og er tidligere involvert enn lokale innbyggere. En annen faktor som kan bidra til å forstå denne forskjellen kan være at de profesjonelle aktørene ikke blir personlig berørt når prosjektet realiseres på samme måte som grunneiere og øvrig lokalbefolkning blir.

På et sentralt punkt var imidlertid de fleste profesjonelle aktørene og de lokale innbyggerne relativt samstemte. Dette var oppfatningen av at enkelte traséalternativer var gitt på forhånd og at aktørene hadde minimal mulighet til å påvirke utfallet. Dette gjaldt både prosessen og traséer generelt, men også situasjoner der jord- eller sjøkabel hadde vært utredet men blitt avskrevet på grunn av økonomiske kostnader.

Forståelsen og aksepten for behovet for kraftlinjen var det temaet der oppfatningene for respondentene i de to prosjektene skilte seg mest fra hverandre. Behovet synes i større grad å være ansett som legitimt i Ørskog-Sogndal, der det var et lokalt behov for økt strømforsyning, mens det i SydVestlinken dels var mindre akseptert fordi det ikke fantes noe lokalt strøm-forsynings-behov (behovet var her begrunnet på nasjonalt nivå)

I forhold til konsekvenser av prosjektene var lokale innbyggere mest bekymret for helseeffekter og visuelle konsekvenser, mens myndigheter og interessegrupper også i større grad var opptatt av konsekvenser for natur og miljø.

Anbefalinger på bakgrunn av funnene i rapporten til nettselskap og nettmyndigheter

- Nettselskap og nettmyndigheter har et særlig ansvar og en stor utfordring i å bidra til å øke fokuset på kraftsystemet herunder behov for utbygging og fornying av høyspentnettet hos befolkningen og i kommunene. En bedre oppdatert og «informert» befolkning vil da være bedre i stand til å delta i konkrete prosesser på en likeverdig måte.
- Breder annonsering av folkemøter/informasjonsmøter gjennom flere kanaler og til flere lokale innbyggere for å sikre mulighet for tidlig deltakelse for flere.
- Forenkler og populariserer den mest vesentlige informasjonen om prosjektet.
- Det er viktig at NVE og Statnett er nøye på å forklare hvilken rolle de har og forsøker å forebygge så langt det lar seg gjøre oppfatningen om at de har samme agenda eller mål.
- Legger til rette for medvirkning i nettutviklingsprosessen ved å forklare de ulike fasene i prosjekter og på hvilke tidspunkter og hvordan ulike grupper kan påvirke. Dette kunne for eksempel fremstilles i en brosjyre og på nettsider som formidles innledningsvis i slike planprosesser.
- For prosjekteier og beslutningsmyndighetene er det viktig å synliggjøre og anerkjenne lokale innspill og forslag, og unngå at noen opplever prosessene som forhåndsbestemt, får følelsen av at de ikke anerkjennes eller sees på som unyttige.
- Øker lokal forankring av prosjektet ved å gi interessegrupper og lokale innbyggere mulighet til å identifisere sine 'nei' og 'ja' traséer, for eksempel gjennom lokal konsultasjon tidlig i prosjektfasen.
- Utbygger bør vurdere å ekskludere urealistiske alternativer tidlig i prosessen, som for eksempel dyre sjø- og jordkabelalternativer som mest sannsynlig uansett ikke vil bli realisert.
- I forbindelse med KU prosessen knyttet til melding og søknad bør det kunne åpnes for at større grad av lokal kunnskap blir innhentet.

- Bedre koordinere kraftnettutbygging med kommunal planlegging og i større grad involvere kommuner og regionale myndigheter i regionale og lokale KSUer.
- Forklare grunnlag for hvordan trygg avstand til boliger beregnes i dag hva gjelder strålefare. Imøtekomme etterspørselen fra kommuner, interesseorganisasjoner og lokalbefolkning rundt mer og lett tilgjengelig informasjon om helseeffekter og elektromagnetiske felt generelt.
- Klargjøre bedre de samlede konsekvensene ved kabling av høyspenningsnett knyttet til ilandføring og båndlegging av areal

Marte Qvenild, Gaustadalléen 21, 0349 Oslo, Marte.Qvenild@sintef.no

Line C. Wold, Fakkeltgården, 2624 Lillehammer, line.wold@nina.no

Abstract

Qvenild, M. & Wold, L.C. 2014. SusGrid (Sustainable Grid Development): Lokale, regionale og nasjonale aktørers opplevelse av nettutviklingsprosesser. – NINA Report 1085. 55 pp + attachments.

SusGrid - Sustainable Grid Development is an interdisciplinary research project financed by the Norwegian Research Council and several grid companies. Work package 5 of SusGrid has focused on how local, regional and national actors experience the planning process in four grid development projects in the UK and Norway. The current report focuses on the Norwegian findings and explores the grid development projects of Ørskog-Sogndal at the Norwegian West coast and the SydVestlinken in the Southeastern part of Norway. In addition to interviews with the regulatory authority (NVE - Norwegian Water Resources and Energy Directorate) and the TSO (Statnett) our interviewees can be divided into four groups; authorities at the local, regional and national levels, regional grid companies, interest organizations and local inhabitants. Seven focus group interviews were conducted with local inhabitants in five different locations, while the rest of the informants were approached through semi-structured one-to-one interviews. Topics addressed during focus group discussions and semi-structured interviews were; the overall need for the transmission lines, trust in the regulatory authorities and TSO, perceptions of procedural involvement and justice, compensatory and mitigation measures and finally, the effects of the grid development projects.

One main finding is the coherence in responses from interviewees across the two cases despite the demographic, geographic and procedural differences of the two projects. The main difference in responses across the two cases concerned the overall need for the transmission lines as the need for the Ørskog-Sogndal transmission line seemed comparatively better understood and appreciated than the necessity for SydVestlinken. Despite this, the perceptions expressed on most other topics harmonized relatively well between the two cases. Interestingly, in both cases the local inhabitants' responses varied substantially from the responses of the other three groups. To exemplify, while the authorities, regional grid companies and interest organizations were largely quite satisfied with their ability to influence the planning process as well as with the quality of information received, the local inhabitants were generally more negative and had lower trust in the TSO and NVE. In addition, the local inhabitants experienced limited possibilities for participating in and influencing on the planning processes. Moreover, the local inhabitants had lower expectations of the effects of mitigation and compensatory measures than the authorities and interest organizations. One explanation for the diverging opinions between the local inhabitants and the authorities and interest organization may be that planning processes related to grid development are quite complex and perhaps easier understood by such 'trained' actors.

Despite this, all groups of informants felt that certain stages of the planning processes were determined in advance by the TSO and the regulatory authority. Especially the issue of use of earth or sea cable were perceived as predetermined due to the large costs associated with cabling. Moreover, municipalities, interest organizations and local inhabitants expressed a need for more general information about the stages in the planning process and the correct timing for voicing an opinion. In terms of possible effects of the two grid, development projects the local inhabitants were primarily concerned with health issues and electromagnetic radiation, and visual effects of the transmission lines, while authorities and interest organizations also were pre-occupied with effects on the natural environment.

Recommendations from the projects to regulatory authorities and grid development companies can be summarized as follows:

- Facilitate for increased awareness about the overall need of grid development projects.
- Improved announcements of open public meetings.
- Simplify basic information on grid development projects.
- Explain the stages and possibilities for involvement in the planning process of grid development projects.
- Acknowledge local knowledge and initiatives in the planning process of grid development projects.
- Facilitate early participation and engagement of local inhabitants and interest organizations.
- Exclude unrealistic alternatives (e.g. cabling) early in the planning process.
- Improved coordination between grid development and local planning.
- Improved information about electromagnetic fields and health risk.
- Explain the overall effects associated with earth and sea cable.

Marte Qvenild, Gaustadalléen 21, 0349 Oslo, Marte.Qvenild@sintef.no

Line C. Wold, Fakkeltgården, 2624 Lillehammer, line.wold@nina.no

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	6
Innhold	8
Forord	10
1 Innledning	11
1.1 Caser og områder for dybdestudier.....	12
1.2 Kriterier for utvalg av norske caser.....	12
1.3 Beskrivelse av casene, prosess og involvering.....	14
1.3.1 Ørskog-Sogndal.....	14
1.3.2 SydVestlinken.....	17
1.4 Fokusgruppelokaliteter i Ørskog-Sogndal og SydVestlinken.....	18
2 Gjennomføring av datainnsamling og databehandling	21
2.1 Kvalitativ metode.....	21
2.2 Intervjuer.....	21
2.3 Fokusgrupper.....	22
2.4 Databehandling: koding av materialet.....	23
3 Resultater	25
3.1 Behov.....	25
3.1.1 Statnett og NVE.....	25
3.1.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter.....	26
3.1.3 Regionale nettselskaper.....	26
3.1.4 Interessegrupper.....	27
3.1.5 Lokale innbyggere.....	27
3.2 Tillit.....	28
3.2.1 Statnett og NVE.....	28
3.2.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter.....	29
3.2.3 Regionale nettselskaper.....	29
3.2.4 Interessegrupper.....	30
3.2.5 Lokale innbyggere.....	30
3.3 Prosess – inkludering og rettferdighet.....	32
3.3.1 Statnett og NVE.....	32
3.3.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter.....	34
3.3.3 Nettselskaper.....	34
3.3.4 Interessegrupper.....	35
3.3.5 Lokale innbyggere.....	36
3.4 Avbøtende og kompenserende tiltak.....	38
3.4.1 Statnett og NVE.....	38
3.4.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter.....	39
3.4.3 Nettselskaper.....	40
3.4.4 Interessegrupper.....	40
3.4.5 Lokale innbyggere.....	41
3.5 Konsekvenser av prosjektet.....	42
3.5.1 Statnett og NVE.....	42
3.5.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter.....	43
3.5.3 Nettselskaper.....	44
3.5.4 Interessegrupper.....	45
3.5.5 Lokale innbyggere.....	45

4 Oppsummerende diskusjon og anbefalinger	49
4.1 Behov	49
4.2 Tillit, inkludering og rettferdighet i prosessen	50
4.3 Konsekvenser, avbøtende og kompenserende tiltak	52
4.4 Anbefalinger	53
5 Referanser	55
Vedlegg	56

Forord

SusGrid-prosjektet er en fire års forskningsaktivitet gjennomført som et kompetansehevende prosjekt med brukerinvolvering. Det er primært finansiert av Norges Forskningsråd, men brukere både fra energibransjen og offentlig sektor har bidratt med finansiell støtte.

SusGrid-prosjektet har hatt seks ulike arbeidspakker som blir oppsummert i en populærvitenskapelig publikasjon og presentert som et første utkast på prosjektets avslutningsmøte som finner sted i Oslo 14.11 2014. En helt sentral arbeidspakke er knyttet til konkrete case studier både i Norge og Storbritannia. Dette har medført omfattende feltarbeid med mange ulike typer intervju som har gitt svært verdifull informasjon.

I arbeidet med vitenskapelig formidling blir det ofte nødvendig å fokusere på enkelte empiriske funn. Fokusgruppeintervjuene med berørte lokale innbyggere i tilknytning til Ørskog-Sogndal- og SydVestlinken, er godt reflektert i en artikkel som nå forberedes for internasjonal publisering sammen med våre britiske samarbeidspartnere ved University of Exeter, UK. Imidlertid har vi også gjennomført mange enkeltintervju av ulike andre interessenter, både nasjonale, regionale og lokale. Dette materialet er rikt og det setter funn fra fokusgruppeintervjuene i et enda mer interessant perspektiv. I påvente av nye vitenskapelige formidlinger, og fordi disse enkeltintervju ikke er reflektert i nevnte artikkel, ønsket vi å lage en oppsummering av hva som faktisk ble gjennomført i arbeidspakke 5. Samtidig bruker vi rapportens format til også bedre å formidle nærmere om metodevalg og hvordan de empiriske funn ble behandlet.

Vi både tror og håper at denne rapporten kan gi en bedre og bredere innsikt i ulike interessenters oppfatning og holdning til noen utvalgte sentralnettprosjekt i Norge.

Jeg vil berømme forfatterne for at de sporty tok på seg oppgaven på kort varsel. Setter også stor pris på at Gerd Jacobsen kvalitetssikret arbeidet. Tusen takk til dere alle.

Oslo, 10. november 2014

Audun Ruud, prosjektleder

1 Innledning

EU har satt ambisiøse mål for fornybar energiutvikling for å redusere skadelige utslipp og styrke forsyningssikkerheten for energi i Europa. En forutsetning for å nå disse målene er å oppgradere og bygge ut strømmettet i Europa.¹ Samtidig har utvikling av nye strømmett skapt stor offentlig debatt om behovet for nye nett, trasévalg og valg av teknologiske løsninger. Nettutvikling har vist seg å være kontroversielt og store prosjekter har blitt forsinket eller lagt på is som følge av stor motstand blant lokale myndigheter, befolkning og interesseorganisasjoner. Motstanden er gjerne knyttet til bekymring for negative konsekvenser for landskap, biologisk mangfold, turisme, kulturarv og helse som følge av elektromagnetiske felt. SusGrid - Sustainable Grid Development – er et tverrfaglig forskningsprosjekt finansiert av Norges forskningsråd og flere nettselskaper som har som formål å analysere muligheter for en bærekraftig nettutviklingsprosess som i større grad balanserer sosiale, økonomiske og miljømessige hensyn og interesser.

En sentral del av prosjektet er å belyse hvordan nettplanleggingsprosesser foregår i praksis. Denne rapporten undersøker hvordan aktører på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå opplever prosessen rundt nettutbygging. Oppfatninger rundt nettutbygging ble undersøkt i prosjektets arbeidspakke 5 gjennom casestudier av pågående eller avsluttede nettprosjekter i sentralnettsystemet i Storbritannia og Norge. Denne rapporten tar utgangspunkt i de norske erfaringene basert på to casestudier; Ørskog-Sogndal i Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane, og SydVestlinkens norske del som var planlagt gjennom Østfold og Vestfold og over til Sverige, men som ble avvirket i 2013.

I 2012 samlet vi inn sekundærmateriale om disse prosjektene (meldinger, søknader, høringsuttalelser, strategiske dokument etc.). I løpet av våren 2013 ble det gjennomført intervjuer med ulike aktører som har vært involvert på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, og fokusgruppesamtaler med berørte lokale innbyggere. Intervjuene og fokusgruppesamtalene ga tilsammen et rikt datamateriale som kun delvis blir reflektert i vitenskapelig publiseringer fra prosjektet. Derfor vil denne rapporten gi en bredere presentasjon av empiriske funn.

Rapporten vil først gi en begrunnelse for valg av case og deretter beskrive de planlagte prosjektene og de viktigste beslutningsprosessene. Deretter gir vi en oversikt over metodikk og fremgangsmåte i arbeidet, før vi beskriver de viktigste funnene. Rapporten avsluttes med en drøfting av resultater som munner ut i anbefalinger for kommende nettutviklingsprosesser.

¹ http://ec.europa.eu/energy/publications/doc/2011_energy_infrastructure_en.pdf

1.1 Caser og områder for dybdestudier

Formålet med prosjektets arbeidspakke 5 var å undersøke hvordan nettplasseringsprosesser foregår i praksis med tanke på hvordan ulike aktører blant annet opplevde; kommunikasjon av behovet for prosjektet, tillit til konsesjons- og vedtaksmyndighet, involvering og informasjon i forbindelse med nettutviklingsprosessen, kompenserende og avbøtende tiltak, og hvilke konsekvenser de var opptatt av at prosjektene ville ha ved prosjektslutt. Vi var interessert i dybdekunnskap om hvordan ulike aktører på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå oppfattet og deltok i disse prosessene, og brukte dermed en case-studie tilnærming som lot oss få inngående innsikt i prosessene som hadde foregått i de utvalgte lokalitetene. En casestudie kan defineres som en undersøkende, beskrivende studie av en enhet eller et eksempel. Casen(e) kan ha generaliserbare kvaliteter som kan overføres til andre liknende enheter eller eksempler (Gerring 2004). Gjennom å velge to caser og sammenlikne disse har vi kunnet identifisere utfordringer ved dagens nettutvikling som har relevans for fremtidige prosjekter. Disse funnene vil bli presentert i kapittel 3. Som allerede nevnt ble det valgt ut case-prosjekt både i Norge og Storbritannia. De norske casene var *Ørskog-Sogndal* og *SydVestlinken*. De britiske casene var *Hinkley point C project*² og *Mid-Wales connection project*³. I denne rapporten vil vi kun fokusere på de norske casene.

1.2 Kriterier for utvalg av norske caser

For å velge ut casene brukte vi følgende utvelgelseskriterier; stadium i nettutviklingsprosessene, behovet for utbyggingen, geografi og demografi (i tråd med Flyvbjerg 2006). Kriteriet relatert til *stadium i nettutviklingsprosessene* innebar å velge caser som representerte ulike faser i nettutviklingsprosessen for å få et bredt innblikk i hvilke utfordringer som kan oppstå på ulike tidspunkt. Her representerte Ørskog-Sogndal en case som nærmet seg ferdigstilling mens SydVestlinken var et prosjekt som fremdeles var på et innledende og tidlig stadium. Det neste kriteriet for utvelgelse var knyttet til *behovet* for utbyggingen; I Ørskog-Sogndal var behovet knyttet til en situasjon med kraftunderskudd i Midt-Norge og behovet var dermed forankret i hensyn til forsyningsikkerhet. Etter som prosjektet utviklet seg ble også behovet for tilkobling til ny fornybar småkraft også fremtredende. For SydVestlinken var behovet å tilrettelegge for fornybar energi og utveksling av dette mellom Norge og Sverige, redusere flaskehalser i kraftmarkedet, øke forsyningsikkerheten på Østlandet og øke mulighetene for eksport og import mellom Norge og Sverige. Det tredje kriteriet var knyttet til *geografi og demografi*. Ørskog-Sogndal går i bratt vestlandsnatur

² For informasjon om Hinkley point C-prosjektet se: <http://www.edfenergy.com/energy/nuclear-new-build-projects/hinkley-point-c>

³ For informasjon om Mid-Wales-prosjektet se: <http://www2.nationalgrid.com/UK/In-your-area/Projects/Mid-Wales/>

og berører mindre byer, tettsteder og fritidseiendommer mens SydVestlinken var planlagt gjennom tett befolkede områder på det sentrale Østlandet. I sum representerer de to casene ganske ulike prosjekter som ga et godt utgangspunkt for å sammenlikne og kontrastere funnene.

I forbindelse med disse to casene gjorde vi først individuelle semi-strukturerte intervjuer med representanter for relevante myndigheter på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå, nettselskaper og øvrige interessegrupper (inkludert interesseorganisasjoner og folkelige mobiliseringsinitiativ). Grunnen til at semi-strukturerte enkeltintervjuer var velegnede var blant annet at et slikt intervju gir rom for å ta opp sensitive eller kontroversielle standpunkt som ikke nødvendigvis ville blitt fremmet i en større gruppe som f.eks. et gruppeintervju. Tema vi fokuserte på i intervjuene var behovet for linjen, trasévalg og kabling, avbøtende tiltak, deltagelse og prosess (se vedlegg I for oversikt over aktører og vedlegg II for intervjuguider). Aktuelle intervjuobjekter ble valgt ut på bakgrunn av høringsinnspill. Vi valgte ut berørte myndigheter på kommune, fylkes- og nasjonalt nivå, involverte nettselskaper og interessegrupper og folkelige mobiliseringsgrupper som hadde uttalt seg gjennom høringsuttalelser. Totalt gjennomførte vi 35 enkeltintervjuer, herav 6 intervjuer med personell fra Statnett og Norges Vassdrags- og Energidirektorat (NVE). Disse informantene representerte organisasjoner eller institusjoner og kan dermed kalles for «profesjonelle» aktører (se vedlegg I for oversikt over aktører). Enkeltintervjuene ble gjennomført våren 2013.

Det var videre et mål å få innsikt i hvordan innbyggere i berørte kommuner opplevde prosessene. Neste skritt ble derfor å velge ut lokaliteter innenfor de to casene der vi skulle gjennomføre intervjuer med lokale innbyggere som på ulikt vis ville bli berørt av kraftlinjene. Aktørene i de utvalgte lokalitetene ble intervjuet gjennom såkalte fokusgruppeintervjuer (gruppeintervjuer) for å fange opp gruppedynamikk og debatter som foregår i lokalsamfunn. Det var et viktig poeng å velge lokalsamfunn i nærhet til kraftlinjene, som dermed var direkte berørt. Forskning viser at jo nærmere man bor tekniske energikonstruksjoner, jo større engasjement og interesse har man for saken (e.g. Devine-Wright 2011). Videre var det viktig for valg av lokalitet at det fantes engasjement rundt kraftlinjen gjennom for eksempel protestgrupper, siden dette kunne gi oss økt innsikt i hva motstanden knyttet til kraftlinjen bunnet i. Et siste kriterium var at vi ønsket å inkludere både lokalsamfunn der traséalternativene allerede var besluttet, og lokalsamfunn hvor dette fremdeles var på planleggingsstadiet. I Ørskog-Sogndal endte vi opp med tre grupper i Bremanger og en i Sykkylven kommuner (i alt fire). Grunnen til at tre fokusgrupper ble avholdt i Bremanger var at kraftlinjen var blitt et konfliktema som splittet de lokale innbyggerne mellom dem som ville ha kraftlinjen gjennom Førdedalen og dem som ville ha kraftlinjen gjennom Myklebustdalen. Vi avholdt derfor tre separate fokusgrupper etter forslag fra innbyggerne i Bremanger hvor en gruppe var tilknyttet Myklebustdalen, en var tilknyttet Førdedalen og en gruppe var nøytral

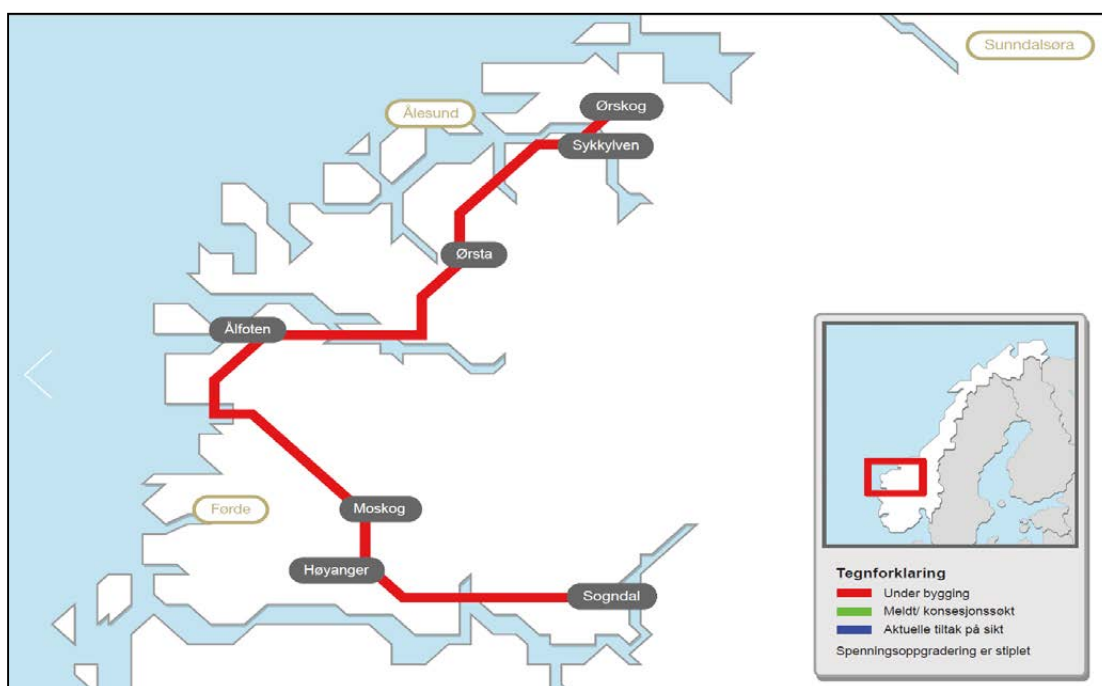
ved at deltagerne ikke hadde grunneierinteresser. I forbindelse med Sydvestlinken ble det avholdt et fokusgruppeintervju i Rygge, Tønsberg og Sarpsborg kommuner. Tilsammen ble det totalt avholdt 7 fokusgruppeintervjuer med berørte beboere.

Fokusgruppeintervjuene var sentrert rundt hva slags forhold beboerne hadde til sitt lokalsamfunn, syn på kraftlinjen, tilgang på informasjon, mulighet til lokal deltagelse og påvirkning. Videre var vi interessert i deres syn på selve beslutningsprosessen, konsekvenser og avbøtende/kompenserende tiltak, synspunkter på konsekvensutredninger og på nettutbygging som klimatilak (se vedlegg II for intervjuguider). Fokusgruppene ble holdt på vårparten 2013.

1.3 Beskrivelse av casene, prosess og involvering

Saksgangen i nettutviklingsprosesser inneholdt følgende trinn på tidspunktene Ørskog-Sogndal og SydVestlinken ble initiert; 1. Melding og høring av melding, 2. Konsekvensutredningsprogram, 3. Søknad med KU og høring av søknad og 4. Behandling i OED og vedtak⁴. SydVestlinken kom aldri lenger enn til trinn 2 før prosjektet ble avviklet. Tabell 1 og 2 nedenfor gir en oversikt over gangen i de to prosjektene.

1.3.1 Ørskog-Sogndal

Figur 1 Ørskog-Sogndal kraftlinjeprojekt. (Kilde: Statnett).

⁴ I 2013 har det blitt lagt til et trinn først i nettutviklingsprosessen som kalles konseptvalgutredning for å redegjøre for behov og sikre tidlig politisk forankring.

Statnett startet planprosessen for 420 kV-linjen mellom Ørskog-Sogndal i 2005 og prosjektet ble varslet til de berørte kommunene. Høringen for meldingen startet i 2006 med folkemøter avholdt av NVE og åpne kontordager som Statnett arrangerte lokalt. Basert på høringen mottok NVE høringssvar, og mange interessenter krevde ytterligere studier. I 2007 ble søknaden med prosjektplan og konsekvensutredninger offentliggjort, og NVE inviterte i denne forbindelsen til nye folkemøter og, Statnett til åpne kontordager. Som et resultat av høringsrunden mottok NVE høringsinnspill til endringer på 2007-søknaden. NVE krevde så ekstra tilleggsutredninger for å vurdere alternative traséer og løsninger. Befaringer og møter med kommuner og fylker ble arrangert for å vurdere de aktuelle alternativene. I 2008 sendte Statnett en tilleggsøknad med endringer som innebar flere nye trasévalg som berørte nye grunneiere. NVE arrangerte derfor nye folkemøter i de berørte kommunene, og krevde ytterligere tilleggsutredninger og alternative traséer vurdert, basert på høringsuttalelser. Statnett leverer en revidert søknad med de tilhørende tilleggsutredninger før utgangen av 2008. Lokale møter og befaringer ble deretter avholdt i regi av NVE for å imøtekomme forslagene til justeringer for transformatorstasjoner i Ørsta, Høyanger og Ålfoten, i tillegg til justeringer av traséer i Balestrand, Høyanger, Flora, Bremanger, Eid og Ørsta kommuner.

I 2009 fattet NVE vedtak om anleggskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse som omfattet en ca. 280 km lang 420 kV kraftledning mellom Ørskog og Sogndal. Informasjon ble sendt til alle som ville bli berørt av vedtaket, samt tidligere berørte – inkludert alle grunneierne. Statnett arrangerte også åpne kontordager i tilknytning til NVEs vedtak. NVE mottok klager fra blant annet Sogn og Fjordane fylkeskommune, 12 kommuner, en rekke grunneiere og lokale organisasjoner. OED startet klagebehandling, og ba om NVE's vurdering. NVE stadfestet sin vurdering i konsesjonsvedtaket, men anbefalte noen justeringer. Vedtaket ble påklaget til OED og OED avholdt derfor klagebefaring 19.-23.10.09. I tillegg ble det avholdt direkte møter mellom OED og ulike interessenter. Olje- og energiministeren hadde møter med de berørte kommuner og fylkeskommuner for å høre partenes syn på saken. OED ba deretter Statnett om å tilleggsutrede alternativer for deler av traséen. OED fortsatte så sin klagesaksbehandling og fattet delvedtak for delstrekninger med transformatorstasjoner for å opprettholde framdrift i et stort sakskompleks. Statnett ble anmodet om å fremme nye konsesjonssøknader for nye delstrekninger. OED ba NVE forestå saksbehandlingen av disse tilleggsøknadene. NVE avholdt møter og befaringer knyttet til ulike deler av dette, høsten 2011. NVE fremmet sine innstillinger til de nye tilleggsøknadene i løpet av høsten 2011 og OED fattet endelig vedtak for hele strekningen 21.12.11. I Bremanger kommune besluttet OED å flytte traséen fra Førdedalen og lengre nord gjennom Myklebustdalen og Sjørdalen naturreservat.

For å realisere delvedtak fattet av OED i 2011 om traséen som krysser Sjørdalen naturreservat i Bremanger kommune, søkte Statnett om dispensasjon fra fredningsvedtak som gjelder for

reservatet. Fylkesmannen i Sogn og Fjordane avviste Statnetts dispensasjonssøknad. Statnett innklaget denne til Miljøverndepartementet, som ga Statnett medhold. Statnett fikk dermed dispensasjon til å føre 420 kV-linjen gjennom Sørtdalen naturreservat (samtidig som den eksisterende 66 kV-linjen i det samme området skulle kables). Samtidig arbeidet lokalt berørte grunneiere og andre i Myklebustdalen for å overprøve OED sitt ekspropriasjonsvedtak med henhold til trasé gjennom dalen. I 2012 brakte de berørte grunneierne saken inn for Sivilombudsmannen som konkluderte med at departementet ikke i tilstrekkelig grad begrunnet traséalternativet som ikke fulgte de faglige vurderingene fra NVE. Han anmodet OED om å vurdere saken og sin begrunnelse på nytt. Saken utviklet seg til en rettslig tvist som ble behandlet i Fjordane Tingrett der Statnett fikk medhold. Grunneierne anket så denne kjennelsen til lagmannsretten. Gulating lagmannsrett (27.06.2014) fastslo at Olje- og energidepartementets konsesjonsvedtak på trasévalget gjennom Myklebustdalen i Bremanger kommune ble fattet på feilaktig faktisk grunnlag og at Statnetts tiltredelsesrett ikke var gyldig. Statnett ble pålagt å stanse arbeidene. På grunn av stans i arbeidet inntil et nytt gyldig konsesjonsvedtak er fattet, vil ikke strekningen mellom Ørskog og Høyanger kunne ferdigstilles i 2015, som planlagt. Ettersom ferdigstilling av strekningen Ørskog og Høyanger er en fortutsetning for å kunne påbegynne arbeidene mellom Høyanger og Sogndal, vil strekningen Høyanger-Sogndal ikke kunne ferdigstilles i 2016. Den 9 september i 2014 uttalte OED at de opprettholdt sitt konsesjonsvedtak med den omstridte traséen gjennom Myklebustdalen til tross for Gulating lagmannsretts kjennelse. OED bestred lagmannsrettens rettslige grunnlag for sin kjennelse, også fordi OED ikke var part i saken.

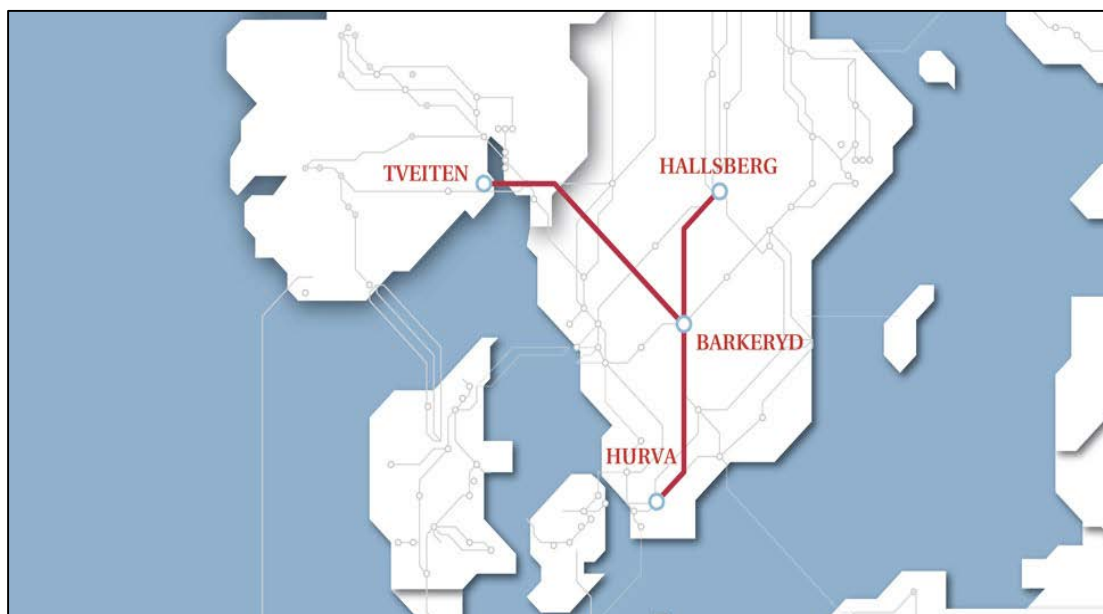
Tabell 1 Tidslinje for prosessen i Ørskog Sogndal

2005	Planlegging starter, Statnett sender melding til NVE. Statnett varsler berørte kommuner gjennom brev.
2006	NVE avholder høring av melding. Statnett arrangerer åpne kontordager, og sender ut informasjonsbrosjyrer til berørte husstander.
2007	Statnett utarbeider konsesjonssøknad som sendes NVE. NVE arrangerer høring av konsesjonssøknaden. Statnett arrangerer folkemøter og åpne kontordager for interessenter. NVE krever ytterligere utredninger og alternative traséer. Befaring og møter med kommuner/fylker gjennomføres av NVE før krav om tilleggsutredninger fremmes for Statnett.
2008	Statnett sender revidert konsesjonssøknad, som omfatter fem nye transformatorstasjoner og justering av ruter. NVE arrangerer nye folkemøter i berørte kommuner. NVE krever ytterligere studier og alternative traséer på bakgrunn av høringsinnspill. Statnett leverer omarbeidet søknad. Lokale møter og befaringer blir utført.
2009	NVE fatter vedtak om anleggskonsesjon og ekspropriasjonstillatelse. Informasjon sendes til alle berørte. Statnett arrangerer åpne kontordager. OED starter klagebehandling, og ber om NVE's vurdering. NVE stadfester sin vurdering i konsesjonsvedtaket og anbefaler noen justeringer. OED avholder klagebefaring og møter med interessenter.
2010	OED ber Statnett om å tilleggsutrede alternativer for deler av traséen.
2011	OED fatter delvedtak for delstrekninger med transformatorstasjoner. Statnett anmodes om å fremme nye konsesjons-søknader for nye delstrekninger. OED avholder møter og befaringer. NVE fremmer sine innstillinger til de nye tilleggs-søknadene. OED fatter endelig vedtak for hele strekningen 21.12.11.
2012	For å realisere delvedtak fattet av OED i 2011 gjennom Sørtdalen naturreservat i Bremanger kommune, søker Statnett om dispensasjon fra fredningstiltak som gjelder reservatet. Grunneierne i Myklebustdalen klager

saken inn til Sivilombudsmannen, som anmoder OED om å vurdere saken og sin begrunnelse i vedtaket fra 2011 på nytt.

- 2013** Fylkesmannen i Sogn og Fjordane avviser Statnetts dispensasjonssøknad. Statnett innklager denne til Miljøvern-departementet, som gir Statnett medhold. Statnett får dermed dispensasjon. Samtidig arbeider lokalt berørte i Myklebustdalen for å overprøve OED sitt ekspropriasjonsvedtak. Dette blir en rettslig tvist som først behandles i Fjordane Tingrett der Statnett får medhold. Grunneierne anker så denne kjennelsen til lagmannsretten.
- 2014** Gulating lagmannsrett (27.06.2014) fastslår at konsesjonsvedtak fra 2011 på trasévalget gjennom Myklebustdalen i Bremanger kommune ble fattet på feilaktig faktisk grunnlag og at Statnetts tiltredelsesrett ikke var gyldig. Statnett ble pålagt å stanse de tilhørende arbeidene. 09.09.14 uttaler OED at de opprettholder sitt konsesjonsvedtak.

1.3.2 SydVestlinken

Figur 2 SydVestlinken kraftlinjeprojekt (Kilde: Statnett).

Planleggingen av det svensk-norske prosjektet SydVestlinken kom i gang som følge av Statnetts samarbeid med sin søsterorganisasjon Svenska Kraftnät om å øke andelen av fornybar energi i det norsk-svenske kraftsystemet. Både på norsk og svensk side var det et ønske om å styrke forbindelsene mot kontinentet med tanke på markedsutvikling og salg av fornybar energi. I tillegg var nordisk forsyningssikkerhet og driftssamarbeid i fokus. SydVestlinken var planlagt som en likestrøm-forbindelse mellom Sørøst-Norge og Sør-Sverige med kapasitet på opp mot 1200 MW. Investeringskostnadene var estimert til mellom 2-4 milliarder kr og skulle bli mellom 60 og 110 km lang avhengig av valgte traséalternativ fra Tveiten utenfor Tønsberg og videre over Oslofjorden til Barkeryd i Sverige. Statnett stipulerte at prosjektet tidligst kunne settes i drift i perioden 2018-2020. Det ble foretatt en norsk-svensk mulighetsstudie i 2009, og i 2010 ble berørte kommuner, fylkeskommuner og fylkesmenn sammen med andre sentrale instanser orientert om prosjektet. I løpet av 2010 og 2011 ble det holdt flere informasjonsmøter med myndigheter på ulike forvaltningsnivå. Statnett avholdt åpne kontordager for innbyggere og grunneiere som kunne

komme til å bli berørt av kraftlinjen. I 2011 avholdt NVE fem folkemøter i tillegg til møter med regionale og lokale myndigheter. I mai 2013 besluttet imidlertid Statnett og Svenska Kraftnät i fellesskap å avslutte prosjektet på norsk side mellom Tveiten og Barkeryd. Årsaken var at prosjektet viste seg å være samfunnsøkonomisk ulønnsomt.

Tabell 2 Tidslinje for prosessen i SydVestlinken

2004	Behovet blir definert i Nordic Grid masterplan 2004
2005	Behovet bekreftes i Nordic Grid masterplan 2005
2009	Statnett og Svenska kraftnät diskuterer mulighetene for samarbeid og utarbeider en mulighetsstudie. Statnett utarbeider et konsept for prosjektet på norsk side og Tveiten (Tønsberg kommune) blir valgt som foretrukket forbindelsespunkt på norsk side.
2010	Statnett og Svenska kraftnät underskriver avtale om prosjektsamarbeid. Planlegging starter. Statnett varsler berørte kommuner, fylkeskommuner, fylkesmenn og andre offentlige instanser om prosjektet. Mottakerne blir invitert til å bidra med dokumentasjon for videre bruk i prosjektet. Statnett går i gang med å avholde møter med myndigheter, nettselskaper og enkelte organisasjoner.
2011	Statnett sender melding til NVE. NVE sender meldingen på høring. NVE holder møter med lokale og regionale myndigheter i Tønsberg, Råde, Sarpsborg, Rakkestad og Halden. NVE og Statnett holder folkemøter i de samme kommunene. 220 personer deltar på folkemøtene. Statnett avholdt åpne kontordager for innbyggere og grunneiere
2012	NVE mottar totalt 103 høringsinnspill. Konsekvensutredningsprogram fastsettes av NVE og Statnett påbegynner undersøkelser som kreves i Konsekvensutredningsprogrammet
2013	SydVestlinken avsluttes på norsk side mellom Tveiten og Barkeryd fordi de samfunnsøkonomiske kostnadene er for store.

1.4 Fokusgruppelokaliteter i Ørskog-Sogndal og SydVestlinken

Fokusgruppeintervjuene med lokale innbyggere ble avholdt i fem ulike lokaliteter: Bremanger og Sykkylven kommuner langs Ørskog-Sogndal, og Rygge, Tønsberg og Sarpsborg langs SydVestlinken. Grunnen til at vi ønsket å gjennomføre slike intervjuer var fordi det er nyttig å få inntrykk av hvordan lokale innbyggere, og kanskje spesielt ikke-grunneiere, opplever slike prosesser. Deres standpunkt og opplevelse av prosessen er viktig, spesielt fordi de vil kunne bli berørt av linjene i det daglige og fordi deres innspill kan bidra til å utvide forståelsen av hvorfor konflikter oppstår i nettutviklingsprosjekter.

I *Bremanger* gikk traséforslagene opprinnelig gjennom enten Førdedalen eller Myklebustdalen, eller langs et tredje alternativ som var en kombinasjonstrasé i begge dalfører. Lokale innbyggere i respektive dalfører ønsket ikke trasé i «sitt» dalføre og dette medførte at det oppsto uenighet mellom innbyggerne. Situasjonen spisset seg til fra senhøsten 2011, både ved at OED ga konsesjon til en trasé i strid med NVEs opprinnelige vedtak og ved at grunneierne i Myklebustdalen prøvde beslutningen i rettssystemet. Bremanger var dermed en lokalitet hvor vi fikk innsikt i hvordan en lokal konflikt hadde ført til betraktelig forsinkelse i nettutviklingsprosessen. Konflikten gjaldt spesielt at linjen var lagt nær opptil et kulturlandskap med beite og seterdrift, viktige rekreasjonsområder og Sørtdalen naturreservat. Lokale innbyggere i Myklebustdalen reagerte også på prosessen når OED gikk imot NVEs vedtak om å legge linjen gjennom Førdedalen, uten

det en oppfattet som en tilstrekkelig begrunnelse. I Bremanger avholdt vi 3 fokusgrupper. En med grunneiere i Førdedalen, en med «nøytrale» aktører uten grunneierinteresser og en med grunneiere i Myklebustdalen.

Figur 3 Kart over Ørskog-Sogndal med konsesjonsgitt trasé gjennom Ålfoten (Bremanger) og Sykkylven (Kilde: Statnett).

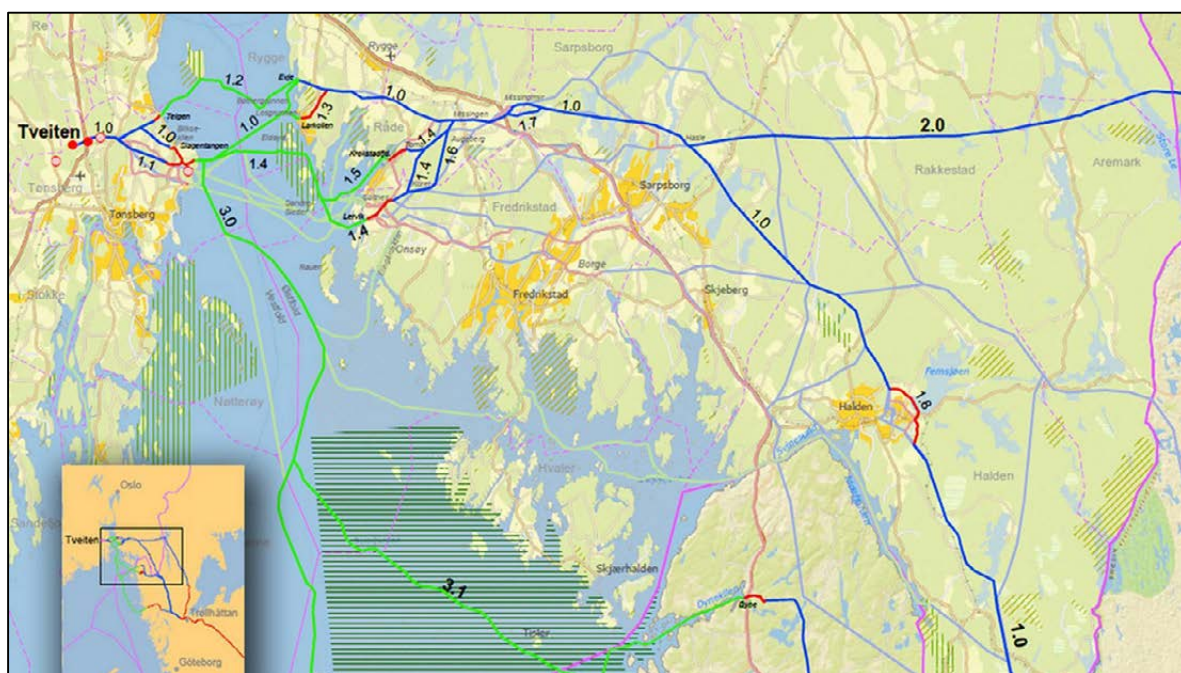
I Sykkylven var det også relativt stor lokal motstand, samtidig som 420 kV linjen ble sett på som en mulighet til å utvikle lokal småkraft. Et stridsspørsmål i Sykkylven var fjordspennet over Hjørundfjorden som er en kjent friluftslivs- og turist destinasjon. Ved Standal opplevde lokale innbyggere at de ble hørt da dette traséalternativet ble droppet til fordel for et dyrere alternativ hvor eksisterende 132 kV linje skulle erstattes med 420 kV linjen. Sykkylven var videre en interessant lokalitet fordi behovet for leveringssikkerhet og økt krafttilførsel er større i Møre og Romsdal enn i Sogn og Fjordane hvor Bremanger ligger.

Fokusgruppeintervjuene i SydVestlinken skulle favne de to fylkene Vestfold og Østfold hvor linjen var planlagt. *Tønsberg* ble valgt som case både fordi det var mye diskusjon rundt hvor Tveiten

transformatorstasjon skulle ligge og fordi det var foreslått traséalternativer gjennom kulturlandskapet Slagentangen. I tillegg var den såkalte ESSO skogen, som er svært rik på biologisk mangfold berørt av en trasé. Her foreslo Statnett jordkabel, mens NVE ønsket å utrede luftspenn som potensielt kunne skape stor lokal motstand.

I *Sarpsborg* var problemstillingen ganske ulik de overnevnte lokalitetene siden dette er et tett befolket område med mye eksisterende elektrisk infrastruktur. Samlokalisering brukes ofte som et argument for trasévalg av Statnett, og vi ønsket å undersøke om dette hadde noen konsekvenser for hvordan lokale innbyggere oppfattet nettutviklingsprosessen samt tilføre en ny dimensjon inn i fokusgruppematerialet.

I *Rygge* var ilandføring av likestrømskabel ved Larkollen et tema av interesse. Her hadde lokale krefter mobilisert seg og mente at en slik ilandføring ville ha negative konsekvenser for rekreasjon og turisme i området.

Figur 4 Traséalternativer i SydVestlinken (Kilde: Statnett).

Disse fem lokalitetene representerte ulike problemstillinger og tilsammen gir de bred innsikt i tema knyttet til trasévalg, avbøtende tiltak og prosess. Se resultatene fra fokusgruppeintervjuene i Bremanger (3 fokusgruppeintervjuer), Sykkylven (1 fokusgruppeintervju), Tønsberg (1 fokusgruppeintervju), Sarpsborg (1 fokusgruppeintervju) og Rygge (1 fokusgruppeintervju) i kapittel 3.

2 Gjennomføring av datainnsamling og databehandling

2.1 Kvalitativ metode

Intervjuer og fokusgruppeintervjuer gir kvalitative data. Dette innebærer at de ikke er like generaliserbare som f.eks. (representative) spørreundersøkelser. Fordelen med kvalitativt materiale er at det gir mer dyptgående kunnskap om de fenomenene en studerer. En får mulighet til å forstå fenomenene og de bakenforliggende forholdene for hvorfor prosessene har blitt opplevd sånn eller slik. Dette betyr at selv om de synspunkter og opplevelser som fremkommer i rapporten ikke vil være 100 % representative for alle som totalt sett har vært berørt i disse prosessene, gir det kvalitative materialet likevel et godt bilde på en del forhold som ulike berørte interessenter er opptatt av. Dette styrkes også av at vi har gjennomført relativt mange intervjuer/fokusgrupper med et enda høyere antall personer involvert.

2.2 Intervjuer

Gjennom semi-strukturerte intervjuer ønsket vi å dekke synspunktene til representanter for nasjonale, regionale og lokale myndigheter, nettselskaper og øvrige interessegrupper (inkludert interesseorganisasjoner og folkelige mobiliseringsinitiativ). Vi utviklet tre ulike intervjuguiden rettet mot de ulike gruppene (myndigheter, nettselskaper, interessegrupper)⁵, men la vekt på at dette skulle fungere mer som en sjekklister under intervjusamtalene enn som et rigid spørreskjema. Det var viktig å ha samtalene så åpne at de ga rom for refleksjon og uventede informasjonsspor. Vi gjorde utvelgelse av informanter basert på dokumentstudier knyttet til de to kraftlinjene der vi identifiserte hvilke roller og synspunkter ulike aktører hadde. Totalt ble 17⁶ informanter intervjuet om SydVestlinken og 19⁷ informanter om Ørskog-Sogndal, et av intervjuene omhandlet begge case.

Ulike tema ble vektlagt hos de tre gruppene informanter. Med myndighetsgruppen fokuserte vi på deres rolle i prosessen, arbeidsfordeling på myndighetsnivå og sektorpolitikk, deres forståelse av behovet for nett og kraftledninger, og syn på involvering av allmennheten i beslutningsprosesser. Videre tok vi opp teknologispørsmål knyttet til bruk av kabling, nett og avbøtende tiltak. Vi spurte dem også om avveining mellom miljømessige, økonomiske og sosiale hensyn i den helhetlige vurderingen av kraftlinjen, og hvilke behov for forbedring de så når det gjaldt deltakelse, informasjon, tillit, kunnskap, økonomiske tiltak, trasévalg, mediedekning og lokalsamfunnsfordeler. Med nettselskapene snakket vi om deres mandat og erfaring med konsesjons- og nettutviklingsprosessen. Vi spurte dem om behovet for den aktuelle kraftlinjen og for nettutvikling

⁵ Intervjuguiden til nettselskaper ble brukt ved intervju av Statnett og NVE.

⁶ Tre av disse intervjuene var med Statnett (2) og NVE (1).

⁷ Tre av disse intervjuene var med Statnett (1) og NVE (2).

generelt. I forbindelse med temaet involvering av lokale innbyggere ønsket vi å få informasjon om nettselskapenes syn på opposisjonsgrupper, hvordan lokale innbyggere kan delta i og påvirke beslutningsprosessen. Et annet tema av interesse var nettselskapenes syn på myndighetenes rolle i nettutvikling og utvikling av lovverk. Vi spurte tilslutt om deres syn på mulige forbedringer knyttet til deltakelse, informasjon, tillit, kunnskap og økonomiske tiltak. Med interessegruppene snakket vi om deres engasjement i beslutningsprosessen, syn på behovet for kraftlinjen spesielt og nettutvikling generelt. Vi gikk deretter over til spørsmål rundt involvering og engasjement i prosessen, både i forhold til regulerende myndighet og med kraftselskap. Videre spurte vi om interessegruppene oppfatning av nettselskapet, og om ulike teknologiske løsninger. Et annet tema som ble belyst var konsekvensutredningens betydning i beslutningsprosessen. Også i disse intervjuene spurte vi om behov for forbedring for å oppnå større grad av aksept for nettutvikling. Fullstendige intervjuguider finnes i vedlegg II.

2.3 Fokusgrupper

En viktig forskjell på enkeltintervju som ble gjort med de profesjonelle aktørene og fokusgruppeintervjuene som ble gjort med lokale innbyggere er at fokusgruppeintervjuer har form som en løst gruppediskusjon rundt et gitt tema, mens enkeltintervju foregår som en-til-en samtale. I enkeltintervjuene ville vi ha innblikk i de profesjonelle aktørenes oppfatninger av og bidrag inn mot nettutviklingsprosessen. Gjennom fokusgruppene med lokale innbyggere ble det derimot viktig å få inntrykk av hvordan de som potensielt skulle leve med en kraftlinje i sitt nærområde oppfattet prosessen. Et viktig poeng her var å få tak i lokale betraktninger, bekymringer og konflikter for å bedre forstå den lokale motstanden mot de to kraftlinjene. Vi fant det hensiktsmessig å benytte fokusgruppeintervju med lokale innbyggere fordi denne intervjuformen åpner for dialog mellom deltakerne, og at de forholder seg til hverandres ytringer. En fokusgruppe skal ideelt bestå av mellom 6-10 deltakere, og intervjuet bør ha en uformell stil som åpner for at deltagerne selv kan bringe inn innspill til diskusjonen.

Vi hadde som mål at det skulle være maks åtte deltagere i hver av de totalt syv fokusgruppene. Antallet deltagere varierte fra tre til åtte. Vi begynte med å kontakte kommuner og lokale foreninger i hver lokalitet for å identifisere kontaktpersoner som kunne bistå oss i og finne et egnet sted for å avholde hver fokusgruppe, og som kunne rekruttere bredt sammensatte fokusgrupper etter kriterier som alder, kjønn, klasse/ utdanning og yrke. I tillegg var det et kriterium at deltagerne bodde i nærhet til der kraftlinjen var planlagt. Denne rekrutterings-metoden sikret deltagerne anonymitet, ettersom forskerne ikke på noe tidspunkt ville vite fullt navn eller kontaktopplysninger til deltagerne. Ved rekruttering av deltagere fikk disse tildelt 1) Et informasjonsskriv som forklarte målene med fokusgruppeintervjuene og vilkår for deltakelse; 2) En erklæring som

garanterte deltagerne anonymitet og deres samtykke til bruk av lyd- eller videoopptak av fokusgruppene⁸.

Hver fokusgruppe startet med en presentasjonsrunde der forskerne først fortalte litt om forskningsprosjektet og hvor alle deltagere presenterte seg selv med fornavn, alder og utdanning/yrke. Denne informasjonen ble senere anonymisert ved at sitater benevnes med kodenavn og case-navn. To forskere ledet fokusgruppesamtalen der den ene stilte overordnede spørsmål, mens den andre noterte og fulgte med på at alle relevante tema ble dekket (se vedlegg II for oversikt over temaer som ble tatt opp). Målet var å få i gang en mest mulig fri samtale styrt av deltagerne selv, men at forskerne sørget for å holde diskusjonene innenfor rammen av temaene vi ønsket å få dekket.

Fokusgruppesamtalen ble rettet mot hvordan deltagerne forholdt seg til lokalsamfunnet og boplassen sin, og deres synspunkter på kraftlinjen. Videre ble det fokusert på hvordan og hva slags informasjon deltakerne hadde mottatt om kraftlinjen og planprosessen, ulike synspunkter på selve kraftlinjen og på beslutningsprosessen, behovet for kraftlinjen, og lokalsamfunnets mulighet til å påvirke en slik prosess. Vi spurte også om synspunkter på konsekvenser av kraftlinjeutbyggingen og av avbøtende tiltak. Mot slutten av fokusgruppesamtalen ble det gitt en oppsummering der deltagerne kunne stille forskerne spørsmål om prosjektet og bruk av forskningsdata. Intervjuene ble tatt opp på bånd og senere transkribert.

2.4 Databehandling: koding av materialet

Alle intervjuer og fokusgruppeintervjuer ble transkribert og videre importert inn i analyseprogrammet Atlas.ti (<http://atlasti.com/>, Friese 2012). I dette programmet merkes sitater og passasjer med koder for hvilken tematikk de omhandler og er dermed en form for grovsortering av materialet. I etterkant av denne grovsorteringen kan en hente ut lister med sitater og passasjer for den kode (tematikk) som belyser de problemstillingene en skal fokusere på.

Før vi startet analyse i Atlas.ti hadde vi i tett samarbeid med de britiske prosjektmedarbeiderne ved Universitet i Exeter utarbeidet en rekke koder, sortert under ulike temaer som vi ønsket å ha spesielt fokus på i analysearbeidet. Hovedtemaene og kodene tok utgangspunkt i temaer i intervjuguidene. En kodemal ble utarbeidet og besto av følgende 6 hovedtemaer: *tillit*, *behov*, *prosess*, *avbøtende/kompenserende tiltak*, *energipolitikk* og *oppfatninger om prosjekt*. For oversikt over koder se vedlegg III. Det ble også fortløpende laget nye koder for interessante temaer som dukket opp i materialet i tett dialog mellom de norske og britiske forskningsmiljøene.

⁸ Feltarbeidet, både fokusgrupper og enkeltintervjuer var på forhånd godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD, <http://www.nsd.uib.no/>).

Til denne rapporten er det hentet ut data fra hovedtemaene *tillit, behov, prosess (inkludering og rettferdighet), avbøtende/kompenserende tiltak og prosjekt (konsekvenser)*. Valg av koder/data til denne rapporten er knyttet til problemstillingen for rapporten og har tatt utgangspunkt i de temaer (og koder) som har vært hyppigst omtalt i intervjuer og fokusgrupper – og dermed har vært de viktigste for informantene. Fordi hensikten med rapporten er å dokumentere bredt hvordan ulike aktører har erfart og opplevd prosessen er data fra de fleste hovedtemaene inkludert.

I analysearbeidet har vi delt respondentene inn i fem grupper: Statnett/NVE, myndigheter (lokale, regionale, nasjonale), nettselskaper, interessegrupper og lokale innbyggere (sistnevnte bestående av informanter fra fokusgruppene). For oversikt over hvilke aktører som hører til de fire førstnevnte gruppene se vedlegg I. Vi har skrevet ut sitatlistene for utvalgte koder for hver av disse fem gruppene og resultatene vil også bli presentert for hver gruppe.

Det er naturlig nok variasjoner i opplevelser og oppfatninger også innad i de fem informantgruppene. I analysen forsøker vi å trekke frem både hovedtendenser og nyanser. Dette er en balansegang; vi ønsker å få frem flest mulig synspunkt, samtidig kan vi naturlig nok ikke rapportere hver enkelt respondents spesifikke oppfatninger for alle forhold – også av anonymitetshensyn. Derfor vil små nyanser ikke fremkomme i de tilfeller der det er relativt klare tendenser i respondentenes betraktninger – da fremstilles gjerne hovedtendensen(e) for respondentgruppen som helhet.

3 Resultater

De fem temaene behov, tillit, rettferdighet i prosessen, avbøtende/kompenserende tiltak og oppfatninger om konsekvenser av prosjektet representerer temaene som informantene og lokale innbyggere var mest opptatte av. Vi vil nå gå igjennom hvert av disse temaene og summere hovedfunnene fra de ulike gruppene.

3.1 Behov

Spørsmål knyttet til behov gikk på selve grunnlaget for å etablere kraftlinjen og i hvilke grad de ulike informantgruppene syntes behovet for linjen var legitimt og klart kommunisert gjennom ulike faser i prosessen.

3.1.1 Statnett og NVE

I Ørskog-Sogndal påpekte NVE at man etter Ormen Lange utbyggingen så at kapasiteten på nettet var anstrengt og at det var et sterkt ønske fra nettselskaper i Møre og Romsdal om å få på plass en forsyningsserver som gikk inn nordfra. Regionale KSU-ansvarlige begynte en dialog om nettstrukturen hvor Statnett og de regionale selskapene sammen så på løsninger. Prosjektet inspirerte til nye måter å jobbe på rundt strukturering og sanering som etterhvert fikk politisk aksept. Prosjektet er vellykket, ifølge nettselskapsiden, i den forstand at det har banet vei for nye måter å jobbe på i form av tettere samarbeid med regionale nettselskaper som igjen har åpnet opp for tiltak som sanering og samordnet planlegging med underliggende nettnivåer.

Kommunikasjonen om selve behovet for linjen endret seg underveis. I begynnelsen var fokuset forsyningssikkerhet. Gjennom innspill fra lokale energiselskaper, nettselskaper og småkraftselskaper kom mulighetene for småkraftproduksjon i Sogn og Fjordane og Sunnmøre tydeligere fram, og dette behovet ble løftet frem etter meldingen.

NVE tolker forståelsen for behovet på folkemøtene langs Ørskog-Sogndal som varierende. Dette var derfor et tema som ofte ble tatt opp på møtene. Mange har vanskeligheter med å se at det nasjonale nettet faktisk er viktig regionalt og dermed også har en lokal nytteverdi. NVE mente de burde bli bedre på å kommunisere behov gjennom hele prosessen i så store prosjekt.

I SydVestlinken mente Statnett at det var krevende å begrunne behovet. De lokale og regionale fordelene var relativt små og det var få muligheter for sanering av gammelt nett. Behovet var mer indirekte adressert gjennom etableringen av et mer velfungerende kraftmarked i hele Norden som igjen ville gi indirekte nyttevirksomheter for fylker og kommuner. Fokus på forsyningssikkerhet ble vanskeligere å kommunisere etterhvert når det ble større kraftoverskudd og sterkere

nett internt i Norge og Sverige (noe som jo også var sentrale argument for at prosjektet ikke ble realisert).

3.1.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter

I spørsmålet rundt behov skilte svarene fra informantene i SydVestlinken og Ørskog-Sogndal seg litt fra hverandre. I SydVestlinken var det bare en av de lokale myndighetene som svarte at det var et nasjonalt behov for linjen og dermed var dette til gode for kommunen. De fleste svarte at det var liten nytte av prosjektet lokalt, og at dette i hovedsak ble en transportetappe gjennom et allerede svært utbygget område. Således ble behovet i liten grad anerkjent nettopp fordi det ikke ga positive ringvirkninger lokalt. Noen nyanserte dette og mente linjen ville ha en viss beredskapskonsekvens i forhold til forsyningssikkerhet og eventuelle krisetider.

I Ørskog-Sogndal var det større overordnet forståelse for behovet, men dette ble oppfattet som ganske sammensatt. I Møre og Romsdal handlet behovet om under-

«Det blir jo som en motorvei uten av og påkjøringer»
(Myndighet 3, SydVestlinken)

skudd og forsyningssvikt, mens det i Sogn og Fjordane var behov for å

skape økt kapasitet og næringsutvikling. En av de nasjonale myndighetene var tvilende til om det virkelig hadde vært gode diskusjoner rundt behovet for linjen. En av de regionale myndighetene beskriver en situasjon der kraftunderskuddet i Møre og Romsdal har vært kjent siden 1980 og -90 tallet. Utbygging av industri som Hydro aluminium, Ormen Lange har bidratt til en forverret

«Det ultimate scenarioet er at det ikke er mer strøm å fordele, og da blir det kaldt» (Myndighet 1, Ørskog-Sogndal)

forsyningsbalanse. Forsyningssituasjonen burde ideelt sett vært adressert før disse industriinvesteringene ble foretatt. Forsyningssikkerheten i

Møre og Romsdal er ustabil fordi det brukes mer enn det som produseres lokalt, og dermed går prisene opp. En av de nasjonale myndighetene viste til at det var flere politiske mål som var knyttet til Ørskog-Sogndal. Behovet var ikke kun knyttet til forsyningssikkerhet men også distriktspolitikk og næringsutvikling knyttet til etablering av småkraft.

3.1.3 Regionale nettselskaper

For de regionale nettselskapene var behovet for Ørskog-Sogndal 420 kV linjen svært klart. De beskrev en situasjon med utilstrekkelig nettkapasitet som hverken var rustet til å møte tørre år, eller våte år med produksjonsøkning gjennom utvikling av ny småkraft. Et regionalt nettselskap beskrev at de fikk spørsmål om hvorfor det var nødvendig med 420 kV i stedet for en ny 132 kV ledning, og understrekte at det bare var et tidsspørsmål før kapasiteten ville være sprengt igjen med en ny 132 ledning. En annen understrekte at Midt-Norge er det området som har minst

magasinkapasitet i hele landet, og at det er stort energiforbruk. Uten en ny linje ville ikke nettselskapene hatt kapasitet til å transportere inn tilstrekkelig mengde energi. Nettselskapene mente at det ikke var så stor diskusjon om behovet, men at det var løsningen som var fastlåst. Nettselskapene gjorde et poeng ut av at det ikke bare var i Møre og Romsdal at forsynings-sikkerheten var utilfredsstillende.

«Å tenke seg en ny 132 kV-ledning, det blir litt sånn som å pisse i bukse for å holde seg varm. Det hadde ikke vært så kontroversielt og fått på plass, men det hadde bare vært et tidsspørsmål før det hadde vært fullt igjen»
(Nettselskap 1, Ørskog-Sogndal)

Også i Sogn og Fjordane var kapasiteten på nettet sprengt.

Ingen kontaktede regionale nettselskap tilknyttet SydVestlinken hadde mulighet til å la seg intervjue.

3.1.4 Interessegrupper

I Ørskog-Sogndal var det flere interessegrupper som mente at behovet for linjen primært var skapt gjennom industri. Noen syntes det ble feilaktig å begrunne behovet for linjen med at kraftforsyningen i Møre og Romsdal skulle sikres når mye av behovet også var knyttet til ren verdiskapning i form av økt vannkraftutbygging i Sogn og Fjordane og på Sunnmøre. Andre påpekte strømutfallene de siste årene og at strømnettet uansett måtte fornyes innen rimelig tid.

«Å markedsføre det som en nødvendighet for Møre og Romsdal for å sikre kraftforsyningen, når det viser seg at hoved opplegget er å sikre at man kan bygge ut en del mer vassdrag i Sogn og Fjordane ... Den smaker dårlig» (Interessegruppe 3, Ørskog-Sogndal)

I SydVestlinken var det flere som forsto at det var behov for linjen, men at de var uenige i måten den ble planlagt på. Det var vanskelig å forstå hvorfor den måtte gå f.eks. gjennom hele Østfold. En annen påpekte at de i denne regionen bar en tung byrde med mye industri og at linjen ville utgjøre en ekstra belastning.

3.1.5 Lokale innbyggere

Behovet for prosjektene blir av mange informanter, og i begge case, anerkjent. Det var flere tilfeller der informantene hadde forståelse for behovet og anerkjente det, men allikevel stilte spørsmålstegn ved trasévalget. Informantene uttrykte at de hadde forståelse for at det trengtes mer strøm, men forsto ikke hvorfor linjetraséen måtte ligge der eller der. Imidlertid var det også noen som stilte spørsmålstegn ved behovet i begge case, men spesielt i SydVestlinken.

«Det har vært veldig mye snakk om konkret utforming av tiltaket, men mye mindre om ... om bakgrunn og behov og disse tingene, altså.»

(Lokal innbygger, SydVestlinken)

I SydVestlinken var det enkelte som uttrykker at det ikke fantes noe lokalt behov, men et nasjonalt mål om økonomisk profitt – dette ble ikke anerkjent som et legitimt behov for linjen. Det som er fremtredende for disse informantene er at de er opptatt av hvorvidt det er et lokalt behov eller om det vil være en lokal nytteverdi av linjen og dette ser ut til å avgjøre hvorvidt de synes behovet er legitimt eller ikke. Behovet ble altså i stor grad oppfattet som legitimt dersom det var knyttet til forsyningssikkerhet og strømbehov lokalt i kommunene. I spesielt en av gruppene i SydVestlinken fremkom det også at flere syntes behovet var dårlig kommunisert, og at det var for lite informasjon om dette.

3.2 Tillit

Delene av intervjuene som omhandlet tillit var relatert til hvordan aktører som Statnett og NVE ble oppfattet basert på den kontakten de ulike informantgruppene hadde hatt mot disse aktørene. Vi har sett nærmere på hvordan tilliten til Statnett, NVE og OED opplevdes. Tillit samvarierer nok også i relativ stor grad med opplevelsen av hvorvidt prosessen har vært inkluderende og rettferdig (neste tema), men de er heller ikke utelukkende overlappende, derfor presenteres temaene hver for seg (se også 3.3 Prosess – inkludering og rettferdighet). For informantgruppa Statnett/NVE omhandlet intervjuene hvordan de opplevde tilliten eller mangel på dette blant ulike aktører.

3.2.1 Statnett og NVE

NVE uttrykte at Statnett hadde gjort en god jobb i forhold til kontakt lokalt, og at de blant annet har lokale grunneierkontakter som kan rykke ut på kort varsel og besvare spørsmål. I forbindelse med Ørskog-Sogndal nevnte både NVE og Statnett at den manglende tilliten lokalt var knyttet til kunnskapsgrunnet rundt rasfare og snømengde på enkelte av strekningene. I tillegg opplevde både Statnett og NVE at det ble satt spørsmålstegn ved anbefalingene fra Statens strålevern. I forbindelse med SydVestlinken opplevde NVE at en kommune ikke hadde forståelse for nettutviklingsprosessen og arrangerte en egen høring i forbindelse med utredningsprogrammet. Dette skapte unødig frykt lokalt om at momenter som var i en utredningsfase allerede var besluttet. Dette kan ha bidratt til at berørte aktører kan ha fått svekket tillit til myndigheter/Statnett.

Forholdet til OED ble også diskutert i forbindelse med Ørskog-Sogndal. Her mente NVE at det var behov for å kommunisere bedre sammen. NVE ønsket politisk avklaring og forankring tidlig i prosessen slik at kontakt og informasjon som ble gitt til lokale og regionale aktører ikke undergraves og mister legitimitet.

3.2.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter

I både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal var det stort sett enighet mellom myndigheter på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå om at Statnett gjorde en ryddig jobb med konsekvensutredninger og at kommunikasjonen med Statnett

var svært god. Selve informasjonen og kontakten mellom Statnett og de ulike myndighetene ble generelt oppfattet som veldig god. I tillegg ble Stat-

*«Jeg tror ikke jeg har vært borti en prosess som har vært såpass åpen og ryddig allerede før meldingsfasen»
(Myndighet 1, Ørskog-Sogndal)*

nett oppfattet som lydhøre og at de responderte raskt på henvendelser. Tilliten til NVE virket noe lavere. Det ble pekt på endringer i prosessen underveis i forbindelse med Ørskog-Sogndal og at det kom inn nye momenter etter høringsrunden, og at lovnader som var blitt gitt i forhold til ka-

*«Jeg tror at Statnett, uansett hvor flinke de er, lar være å skrive en del ting som er selvfølgeligheter for dem. Så tenker de ikke på at det her ikke er selvfølgeligheter for høringsinstanser. Ikke for oss, og i alle fall ikke for de som ikke har vært borti en kraftlinjesak før. Så det tror jeg de kan bli enda flinkere på. Si ting tydeligere.»
(Myndighet 2, SydVestlinken)*

muflasjetiltak ikke ble overholdt (f.eks. farge på master). Både nasjonale, regionale og lokale myndigheter opplevde at NVE ikke var så lydhøre i forhold til innspill. Både Statnett og NVE ble kritisert for å ha bestemt seg på forhånd i forhold til

hvilke traséer og hvilke type teknologi som skulle benyttes, spesielt med hensyn til bruk av kabel. En kommune langs SydVestlinken mente at Statnett og NVE underkommuniserte konsekvenser av linjen knyttet til støy fra likestrømskabler og at det kunne vært tydeligere at SydVestlinken ville gi lite lokal nytte. Det var også generelt manglende tillit fra kommuner hvorvidt Statnett og NVE hadde oppdatert sin kunnskap på hva som var tilgjengelig av teknologi knyttet til kabler. En av de nasjonale myndighetsinstansene påpekte at Statnett kunne bli flinkere på å kommunisere prosesser og momenter som kanskje fremsto som selvfølgelige for dem, men som ikke er selvfølgelig for andre som ikke har vært involvert i en kraftlinjesak tidligere. Synet på OED blant aktørene langs Ørskog-Sogndal var generelt at de overstyrte prosessen i forhold til Statnett og NVE og at det var liten mulighet for å påvirke OED sine beslutninger.

3.2.3 Regionale nettselskaper

De regionale nettselskapene var samstemte i at både Statnett og NVE opptrådte ryddig og hadde god oversikt ned til den miste detalj i begge casene. De var imponert over gjennomføringen av folkemøter hvor det ble fremhevet at NVE hadde svært god lokal kunnskap og kunne svare godt på spørsmål som kom opp. En mente at NVE overholdt retningslinjene om minst mulig kabling vel strengt og at det i liten grad ble gitt mulighet til bruk av kabel som løsning for deler av nettprosjekter. Et av nettselskapene påpekte at OED har overstyrt prosessen i Ørskog-Sogndal og dermed overprøvd NVE på en uheldig måte.

3.2.4 Interessegrupper

Blant interessegruppene ble både Statnett og NVE beskrevet som seriøse og grundige. I den direkte kontakten med organisasjonene ble de oppfattet som imøtekommande, lydhøre og interesserte. Organisasjonene opplevde at de fikk den informasjonen de etterspurte og svar på sine spørsmål. Både NVE og Statnett fikk ros for sin fremtreden på folkemøter ved at de informerte godt og har god lokal kunnskap.

Av forbedringspotensial ble det nevnt at interessegruppene syntes det var lite tillitsvekkende å måtte mase seg til møter. Ideelt sett kunne de tenke seg å kontaktes på samme tidspunkt som

«Det er et sånt lys som har gått opp for meg i den prosessen her, og det er at valget på linja, eller på trasé, blir egentlig gjort lenge, lenge før du kan begynne å medvirke det i det hele tatt(...).»

(Interessegruppe 2, Ørskog-Sogndal)

lokale og regionale myndigheter. To organisasjoner syntes det svekket tilliten til nettutviklings- prosessen i Ørskog-Sogndal at traséene virket gitt på forhånd, og at folk, organisasjoner og kommuner ble villedet til å legge

ned ressurser i alternativer som i virkeligheten ikke var reelle, f.eks. sjøkabelalternativer. Flere satt dermed igjen med lav tillit og en følelse av å være lurt. En påpekte at det ville styrke tilliten til Statnett dersom det var opplyst bedre om når og på hvilken måte det er anledning til å gi innspill, for å unngå å komme med innspill for sent. Langs SydVestlinken var det også flere organisasjoner som mente prosessen med traséer ga svekket tillit fordi det virket som et spill for galleriet som var avgjort på forhånd.

3.2.5 Lokale innbyggere

Lokale innbyggere tilknyttet både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal uttrykte varierende grad av tillitt til utbygger og konsesjonsmyndigheter. Enkelte skilte ikke tydelig på hvilken instans de omtalte (Statnett eller NVE), og for noen så det ut til at de ikke visste eller klarte å skille på ansvarsområdene til Statnett og NVE.

Det var relativt få utsagn knyttet spesifikt til tillit til NVE siden mange blandet dem sammen med Statnett. Informantene uttalte at de ikke følte at NVE var på deres side, men at NVE ønsket å tjene penger og at de ikke gjorde som de hadde lovet. Sistnevnte kommentarer er knyttet opp mot hva som skulle bli utredet i konsekvensutredningen.

Gruppene i SydVestlinken så generelt ut til å uttrykke en noe større grad av tillit til Statnett enn i Ørskog-Sogndal. De positive utsagnene i SydVestlinken gikk på at dialogen var god og at Statnett hadde opptrådt ryddig. I Ørskog-Sogndal uttrykkes tillit til Statnett spesielt i en gruppe.

«... de [Statnett] opptrådte veldig ryddig, tenker jeg (...) jeg følte veldig at jeg ble tatt på alvor.»
(Lokal innbygger, SydVestlinken)

Denne gruppa besto av informanter som i hovedsak var relativt fornøyd med utfallet av trasévalg lokalt. De syntes at dialogen med Statnett var god, at samarbeidet hadde vært godt og at innspillene deres hadde blitt hørt. En informant påpekte selv at det er enkelt å være fornøyd når utfallet har gått i deres favør. I denne gruppa unnskyldes også Statnett med at de er pålagt av andre instanser å utføre/ta upopulære valg.

Til tross for flere positive uttalelser, fremkom også mistillit til Statnett i begge case. I SydVestlinken fremkom det at flere informanter så på Statnett i et «oss og dem» perspektiv –noe som vil si at de i liten grad identifiserte seg med Statnett og opplevde at Statnett ikke nødvendigvis så situasjonen fra befolkningens side. En gruppe i SydVestlinken hevdet at Statnett og NVE ut-

«De har nok tenkt på ... tenkt ut de beste alternativene lenge før andre han noe de skulle ha sagt. Og så finner de fram til dokumentasjon og argumentasjon som passer dem best.» (Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

gjorde én instans kort tilbake i tid, at de ikke har noe kontrollorgan og dermed i stor grad «bestemmer selv det de vil». I Ørskog-Sogndal argumenterte noen informanter

med at begrunnelsene til Statnett ikke holdt mål og var feilaktige. Eksempler på dette var situasjoner der Statnett har avskrevet traséalternativer i spesifikke områder grunnet ising på linja og fordi det var rasfare. Informantene mente at dette området er såpass flatt at rasfare ikke utgjør noen risiko. En informant sa videre at ising var et argument Statnett brukte for å lure dem. I begge case uttryktes også en oppfatning om at økonomi var det som avgjorde hvilke løsninger som ble valgt. I en fokusgruppe sa informanter at de opplevde at Statnett var imøtekommende i møter og det var «avtalt» en del ting (i forhold til avbøtende tiltak, justeringer av trasé osv.). Til tross for dette hadde ikke informantene tillit til at det ble som lovet og håndteringen opplevdes som uprofesjonell fordi Statnett ikke sendte møterreferat som bekreftet det som var «avtalt». Både Statnett og NVE ble anklaget av enkelte for å gjøre papirarbeid uten faktisk å ha vært ute i områdene. At informasjon var for generell og at Statnett ikke kunne svare på spørsmål ble også trukket frem som negativt. En informant syntes at han ble «holdt for narr» på grunn av dette.

Spørsmål om habilitet dukket opp i et par sammenhenger, men er ikke et mye omtalt tema. Det ene tilfellet relaterer seg til at en i Statnett skal ha hatt familiære relasjoner til en hytteeier i nærheten av et trasévalg tilknyttet Ørskog-Sogndal. Det andre tilfellet relaterer til at partifeller av Olje- og energiministeren skal ha hatt det samme (eiendom i nærhet til trasé

I to av fokusgruppene i Ørskog-Sogndal uttryktes sterk mistillit til OED og daværende Olje- og energiminister Ola Borten Moe. Denne mistilliten var knyttet til den politiske avgjørelsen om hvor linjetraséen skulle gå gjennom Bre-manger kommune, som ble tatt i slutten av 2011. Informantene opplevde at prosessen ikke gikk riktig for seg fordi ministeren tok avgjørelsen

«Når Borten Moe går rundt og sier at det er hans demokratiske rett å bestemme hvor linja går hen, liksom uavhengig av konsekvensene, så tenker jeg: ja, men hva er demokrati for noe da?» (Lokal innbygger Ørskog-Sogndal)

uten å ta hensyn til de utredninger og anbefalinger som fagpersoner og faginstanser hadde gitt. Flere utsagn fra informantene viste til at avgjørelsen opplevdes som maktarroganse. Informantene følte at deres demokratiske rettigheter ble innskrenket og at deres påvirkningsmulighet var ikke-eksisterende når avgjørelsen ble tatt på denne måten. De viste også til at argumenter fra ministeren/OED ikke var logiske og at de stadig ble endret. Et eksempel på dette var at ministeren begrunnet trasévalget med at en skulle unngå et gammelt barskogs-område, mens traséen på samme tid ville gå igjennom et naturreservat (Sørdalen). En informant pekte også på uriktigheten i at minister/departement først gikk imot Statnett/NVEs anbefalinger for deretter å pålegge Statnett og «fikse det» slik at linja kunne gå igjennom Sørdalen naturreservat.

3.3 Prosess – inkludering og rettferdighet

Oppfatninger av prosessen med å etablere kraftlinje omfattet alle stadiene fra varsling, melding, søknad, konsekvensutredninger, konsesjonsvedtak og tilhørende høringer på de ulike stadiene. Av spesiell interesse var i hvilken grad informantene oppfattet prosessen som rettferdig i forhold til om de fikk tilstrekkelig informasjon og rimelige og likeverdige muligheter for medvirkning. Hvorvidt prosessen oppleves inkluderende og rettferdig henger naturlig nok også sammen med tillitt til utbygger og reguleringsmyndighet. Det er rimelig å anta at disse to faktorene samvarierer og påvirker hverandre. Vi har likevel valgt å presentere dem hver for seg fordi vi mener at det er flere underliggende forhold som i stor grad ikke direkte kan knyttes til tillit, men inkludering og rettferdighet og vis versa.

3.3.1 Statnett og NVE

NVE mente at det ofte kom mye konstruktivt og nyttig ut av folkemøtene. Folkemøtene ble beskrevet som viktige, spesielt for dem som ikke hadde andre kanaler, og også for NVE og Statnett for å få inntrykk av hva folk lokalt mener. Møter i forbindelse med konsesjonssøknaden skiller seg fra folkemøtene knyttet til meldingen. Det som diskuteres i dette stadiet er mer konkret og mer på detaljnivå, for eksempel kan det dreie seg om å flytte en trasé litt vekk fra ulike interesser. NVE kan kreve terrengtilpasninger som gjør at ulempene totalt sett blir mindre, men det er en viktig forutsetning at justeringene ikke skaper nye utfordringer for andre.

NVE mente det som regel ble en bedre prosess og et resultat folk var mer fornøyd med hvis de lokale innbyggerne kom med for eksempel innspill om kamuflasje, begrenset skogrydding, tiltak for fugl i områder, enn hvis de var kategoriske imot linjen og ikke ville diskutere slike ting. For å få en best mulig lokal prosess pleier derfor NVE å opplyse om avbøtende tiltak på de aller første møtene. Dette ble ansett som viktig nettopp fordi at folk skulle få tid til å vurdere slike tiltak og få tidlig informasjon om hvilke muligheter som fantes.

En utfordring NVE nevnte i forhold til kamuflasje var luftfartstilsynets krav til merking. Det kunne oppstå situasjoner hvor Statnett hadde foreslått kamuflerte master og man i stedet endte opp med røde og hvite master med blåser for flytrafikk. Visuelt sett kunne man i ettertid se at denne traséen burde gått et annet sted, men utfordringen er at disse vurderingene ofte kommer etter konsesjonsvedtaket. Kommunikasjonen på folkemøter om hvordan linjen vil se ut ble beskrevet som vanskelig ved at man risikerte en oppfatning om at Statnett ikke hadde holdt det de lovte.

NVE var godt fornøyd med at Statnett arrangerer åpne kontordager hvor de reiser rundt i kommunene og folk kan komme innom med spørsmål eller forslag til traséjusteringer. Dette fungerer stort sett som en god dialog hvor Statnett og grunneiere finner fram til løsninger. På folkemøtene kan det også komme innspill om åpenbart problematiske traséer. Deltagerne må skrive ned og sende inn innspillene slik at NVE kan vurdere å be om traséutredninger.

I noen tilfeller syntes NVE at folk virket beroliget i etterkant av folkemøtene fordi de da hadde mer kunnskap om hva som kom. Statnett hadde erfaring fra at befaringer kunne være nyttige for å få innspill til traséalternativer. Noen ganger hadde nye alternativer kommet inn gjennom lokale forslag, og det hadde vist seg at disse forslagene faktisk var de beste alternativene. Statnett påpekte at det var veldig viktig å lytte når man var ute på befaring og det kom forslag fra lokale.

NVE nevnte som en utfordring at ikke alltid kommuner kjente gangen i en nettutviklingsprosess og at det kunne skape forvirring lokalt hvis deler av utredningsprosessen ble forstått å være faktiske beslutninger/endelig avgjørelser.

I Ørskog-Sogndal oppsto mye frustrasjon fordi traséer som var «sjekket ut» av prosjektet ble aktuelle igjen på et senere tidspunkt. Enkelte grunneiere hadde dermed ikke engasjert seg i høringsrunden fordi de trodde de ikke ville bli berørt uansett. Dette betraktet NVE/Statnett på som svært uheldig.

3.3.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter

I SydVestlinken nevnte flere av de regionale myndighetene at de hadde påvirkningskraft i prosessen ved trasévalg, og at de fikk mulighet til å luke ut mindre gode traséalternativ tidlig. Flere opplevde at de var involvert og fikk muligheter til å komme med synspunkter. En påpekte at det var problematisk at nye traséalternativer kom til i forbindelse med søknadsfasen uten at det var noen melding på disse, og det var et demokratisk problem.

«Med nettplanlegging under plan og bygningsloven hadde man kanskje hatt et bedre arealmessige grep på forvaltningen og en bedre lokal forankring i de sakene hvor man bestemmer hvor traséen skal gå.»

(Myndighet 3, SydVestlinken)

En annen regional myndighet i SydVestlinken påpekte at det ikke burde være nødvendig å bruke planressurser på å utrede alternativer som man i en tidlig planprosess kunne se at ikke er «liv

«Vi engasjerte mange mennesker og brukte mye midler på å prøve å få til sjøkabel. Men det virket som om noe var bestemt som ikke ville la seg påvirke, så gode argument ble ikke hørt.» (Myndighet 4, Ørskog-Sogndal)

laga». Det ble foreslått at etablering av kraftnett burde koordineres med kommuneplanleggingen for å få et bedre arealmessig grep på forvaltningen og bedre lokal forankring. Til-

svarende påpekte også flere kommuner det problematiske i at det kom inn flere nye alternativer etter meldingen som de ikke hadde anledning til å uttale seg om.

Både i Ørskog-Sogndal og SydVestlinken var det flere kommuner som følte at NVE og Statnett hadde bestemt seg på forhånd i forhold til traséer, gjennom at det for eksempel viste seg urealistisk med kabel. Noen opplevde dermed folkemøtene som et slags teater som ble arrangert mest for «syns skyld» for å tilfredsstille kommunene.

3.3.3 Nettselskaper

Et av nettselskapene syntes at første ordinære runde av nettutviklingsprosessen i Ørskog-Sogndal var svært ryddig og at folkemøtene var forbilledlig gjennomført. Deretter ble det mer uoversiktlig i forbindelse med konsesjons-

«Statnett gjorde en bra jobb, og jeg synes NVE har gjort en bra jobb. Så har det glippet på noen delstrekninger som åpenbart kunne vært fikset av departementet»

(Nettselskap 1, Ørskog-Sogndal)

søknaden da det kom mange nye alternativ som var vanskelig for folk å forholde seg til. Mange engasjerte seg kanskje ikke i en fase hvor de

hadde mulighet til å påvirke. Videre var det problematisk at alternativer som ble tatt ut i tilleggsutredningene ble tatt inn igjen av departementet i forbindelse med konsesjonsvedtaket i 2011.

Mange grunneiere som trodde traséalternativene som angikk dem var forkastet ble dermed berørt og dette ble det reagert på. En slik uryddig prosess mente nettselskapene kunne vært forhindre av OED.

3.3.4 Interessegrupper

Flere av interessegruppene opplevde det som vanskelig å vite hvor i konsesjonsprosessen man bør komme med sine synspunkter for å bli hørt. En poengterte at det først var så mange traséalternativer at det ble uoversiktlig, deretter fulgte en fase hvor de viktigste valgene egentlig var tatt. Informanten var selv erfaren med planprosesser fra eget yrke men syntes allikevel at det var vanskelig å «skjønne spillet». Informanten påpekte at det ideelt sett skulle vært mer informasjon om hvordan det var mulig å påvirke prosessen for eksempel gjennom befaringer, og at man faktisk hadde lov til å komme med sine synspunkter på befaringen. Ut fra egne erfaringer opplevde informanten mye forvirring rundt dette blant berørte i lokalsamfunnet sitt. Dette poenget ble også adressert av flere interessegrupper i SydVestlinken. En opplevde at det var vanskelig å vite om man var blitt hørt på sine innspill. Det ble påpekt at det burde gis bedre informasjon i starten av prosjektet om når og hvordan man kunne gi innspill både som grunneier og som interesseorganisasjon. Som eksempel ble det nevnt at det ikke var enkelt å vite når prosjektet var i informasjonsinnhentningsfasen og når det hadde beveget seg over i høringsfasen. Noen påpekte også at det var problematisk at prosessene strakk seg over lang tid, det gjør det vanskelig for enkelte interessegrupper å følge prosessene.

«Jeg tror at man får høynet legitimiteten hvis behov for å bli uttrykt skjer på et tidspunkt hvor det føles som en reell mulighet til å gi et innspill»
(Interessegruppe 4, SydVestlinken)

En grunneierorganisasjon påpekte at de ble for sent kontaktet og tatt med på møter. Ideelt sett ønsket de å kontaktes samtidig med fylkeskommune og kommuner. En annen organisasjon syntes det var viktig å involvere berørte interesserte i forbindelse med konseptutvalget. Denne informanten påpekte at det kanskje var lettere å bygge lokal aksept hvis folk tidlig kunne peke ut hvilke områder de var spesielt glade i eller redde for, og slik oppleve at de hadde innflytelse på prosessen. Til tross for at det kunne virke vanskelig å si noe om et prosjekt som ikke var konkretisert kunne en bredere prosess med innspill helt i begynnelsen skape større lokal forankring. Tilsvarende ville det vært positivt med tidlig involvering av interessegrupper som kunne gitt innspill på hvilke områder som var «nei-alternativer». Dette ville vært med på å bygge konsensus og spare utredningskostnader

«Jeg setter en sånn graf på det med medvirkning, når er det du innser eller forstår at du skal ha noe å si, og når er det du egentlig har noe å si. Du har noe å si veldig tidlig, og du forstår det altfor sent»
(Interessegruppe 2, Ørskog-Sogndal)

knyttet til slike kontroversielle områder. Et annet aspekt som ble nevnt av noen var at prosessens gang (tidspunkt for møter/mulighet for medvirkning) ikke tok hensyn til «rural årtidsrytme» (møter er lagt til samme tid som slåttonn, tidspunkt rett før høysesong for utleie av hytter e.l.). Dette ble ansett som et hinder for involvering og medvirkning.

Et annet tema som ble tatt opp av en organisasjon i Ørskog-Sogndal var at KU-prosessen kunne bli problematisk i områder som fra før var lite kartlagte. I områder som er dårlig kartlagt med tanke på biologisk mangfold, klimatiske forhold eller kulturminner var det sett på som ekstra viktig å samle inn lokal kunnskap fra de som bodde i området slik at konsekvensutredningen ikke ble foretatt på sviktende faktagrunnlag. Som eksempel ble det nevnt et område med kvikkleire som ikke ble fanget opp av Statnett før en lokal påpekte dette.

3.3.5 Lokale innbyggere

Lokale innbyggere rapporterte at de i relativt liten grad oppfattet prosessene i de to casene som rettferdige. Det er viktig å understreke at oppfatningene varierte, og at fokusgruppene i SydVestlinken var noe mer positive enn gruppene i Ørskog-Sogndal. Dette kan henge sammen med at

«Og det som ... i prosessen da, hvis jeg skal ta litt om det med det samme, så har jeg følt at vi har nesten kjempet mot ... et troll. Altså, jeg har hatt følelsen hele tiden av at det har vært bestemt på forhånd.»

(Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

SydVestlinken ikke ble realisert på norsk side. Likevel var likheten mellom utsagn slående på tvers av case og ulike fokusgrupper. Flere brukte metaforer som at prosessen var et teater eller togtur med bestemte hol-

deplasser der en måtte passe på å være til riktig tid. Disse beskrivelsene gjenga en følelse av å ha manglende mulighet til å kunne påvirke prosessen. Informasjon om prosjektene, invitasjon til møter og hva som ble kommunisert på møter var noe mange var opptatte av. Noen syntes at møteinvitasjoner var blitt sendt ut for tett på møtetidspunkt, at annonseringen var for anonym og lite synlig i avisen eller at kun å informere i avis ikke var nok. Andre kanaler som ble foreslått var brev, internett og personlig adresserte brev. Det ble pekt på at skriftlig dokumentasjon (om prosjektet osv.) kunne være vanskelig for folk flest å forstå fordi det ble presentert og skrevet på en teknisk og vanskelig måte. Når det gjaldt mengde informasjon varierte meningene om dette. Noen (ofte grunneiere) var fornøyde og syntes de har fått mye informasjon og gode kart, mens andre mente mengden dokumenter var overveldende. Ikke-grunneiere var i større grad misfornøyde fordi de syntes de hadde fått altfor lite informasjon. Dette gjaldt begge casene. Et inntrykk fra materialet var at ulik informasjon til grunneiere og ikke-grunneiere opplevdes urettferdig, og både grunneiere og ikke-grunneiere påpekte at alle innbyggere burde få informasjon og mulighet til å medvirke.

I folkemøter var det flere forhold som informantene mente hadde blitt mangelfullt presentert eller forklart. Det gjaldt spesielt det overordnede behovet for linjen (SydVestlinken), elektromagnetiske felt og helse og informasjon om sjø-/jordkabel, inkludert fremførelse og kostnader. Det ble påpekt at informasjonen var mangelfull eller for generell og at utbygger/autorisasjonsmyndighet ikke klarte å gi gode eller spesifikke svar på de spørsmål som ble stilt.

Et gjentakende tema i flere av gruppene var hvilke grupper blant lokale innbyggere som ble involvert. Det fremkom at flere av informantene ikke hadde deltatt på åpne møter og av disse var det flere som uttrykte at de ikke trodde det hadde vært avholdt slike møter eller de mente spesifikt at de ikke var invitert. Dette gjaldt særlig ikke-grunneiere. Flere av grunneiere sa de hadde fått informasjon og mange av dem hadde deltatt på møter. Det var en rekke utsagn om at enten alle lokale innbyggere, eller spesielt berørte (her nevnes eksempelvis foreldre med barn på berørte skoler/barnehager) burde hatt mulighet til å få informasjon og være med å påvirke i prosessen. Dette fremkom spesielt tydelig i den ene fokusgruppa i Ørskog-Sogndal. Generelt delte både ikke-grunneiere og grunneiere oppfattelsen av at flere burde involveres.

Flere hadde videre opplevd at innspillene deres ikke ble kreditert ved at de ikke hadde sett innspillene reflektert i prosjektdokumenter eller de hadde følt seg avfeid når de selv mente de hadde kommet med gode, begrunnede argumenter. I hovedsak ser det imidlertid ut til at informantene opplevde at innspillene ble positivt mottatt på stedet, men at det i etterkant ikke hadde betydning/påvirkningskraft likevel, og at det da opplevdes som en underkjenning. Noen påpekte også at tidsfrister for å komme med innspill var veldig korte.

Et tema som var fremtredende er lokale innbyggers opplevelse av ikke å ha reell påvirkningsmulighet. Å kunne være med å påvirke fremsto som veldig viktig for mange. Til tross for enkelt-utsagn der informantene syntes de ble hørt eller hadde fått flyttet linja, var den dominerende opplevelsen åpenbart at lokale innbyggere følte de ikke kunne påvirke hvordan Statnett og NVE til slutt

«... uansett hva som ble sagt og båret fram på møtene så ble vi ikke hørt. Vi ble ikke det. Altså, vi ... de kom og inviterte oss til å komme med høringer, og vi ... vi ga tilsvaret. Så kom de med nye ting, og det som vi hadde påpekt det fant vi ikke igjen i ...» (Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

prioriterer og tok beslutninger. Flere mente at de ikke ble hørt eller at de hadde blitt inkludert på et for sent tidspunkt da alt allerede var fastlåst. Det var flere grunner til at den reelle påvirkningsmuligheten ikke opplevdes å være reell. Begrunnelser for denne opplevelsen var sammensatte. Noen opplevde at Statnetts argumentasjon for valg hele tiden ble endret. Flere informanter mente videre at den informasjonen som ble presentert favoriserte en bestemt løsning fremfor andre. Informanter følte at Statnett hadde ført en slags «splitt og hersk» -teknikk, nettopp for å få ulike grender/lokalsamfunn til å kjempe mot hverandre, slik at motstanden mot prosjektet som

helhet ble glemt. Flere satt med en følelse av at traséene allerede var forutbestemt før lokale innbyggere ble involvert, at dokumentasjon og informasjon ble vridd i favør av den løsningen Statnett ønsket. Flere påpekte at alternativer ble fremstilt for å innbille befolkningen at de var delaktige og hadde påvirkningsmulighet.

I Ørskog-Sogndal ble den politiske avgjørelsen tatt av Olje og energiministeren opplevd spesielt urettferdig, også fordi den var uventa.

3.4 Avbøtende og kompenserende tiltak

Med avbøtende og kompenserende tiltak menes både tekniske justeringer som sanering og kamuflering av inngrep, og også tiltak som oppleves som kompenserende ved at lokalsamfunn eller kommune får goder som plaster på såret. Eksempel på kompenserende tiltak kan være både ren økonomisk kompensasjon, men også for eksempel konstruksjon av en ny kommunal vei i forbindelse med nettutvikling.

3.4.1 Statnett og NVE

Med avbøtende tiltak kan man ifølge NVE gjøre mye med en relativt liten sum penger for å forbedre situasjoner som oppstår i forbindelse med nettutvikling. NVE fortalte at sanering og kamuflering var relativt nye tiltak som hadde kommet opp takket være prosjektledere med mye energi og pågangsmot. I Ørskog-Sogndal påpekte Statnett at sanering ble brukt for å få til et best mulig produkt for involverte. De mente dette var en riktigere vei å gå i istedenfor å diskutere jord- eller sjøkabel på høyt spenningsnivå.

Ørskog-Sogndal var bedre integrert med regionalnettet enn SydVestlinken hvor vekselstrøm gjorde at man heller måtte satse på mest mulig parallellføring (det vil si at en ny høyspentlinje legges ved siden av en som allerede eksisterer). Hvis man så bort fra ønskene om sjøkabel og/eller jordkabel som var et generelt hovedønske fra lokalt hold i SydVestlinken, opplevde Statnett/NVE at konseptet med parallellføring ble tatt godt imot.

Diskusjoner rundt jord- og sjøkabel var vesentlige i begge casene. NVE påpekte at forståelsen for hva en høyspenningkabel innebærer ikke alltid var like god, både med tanke på arealbeslag og visuelle konsekvenser knyttet til ilandføring av sjøkabel, og omfang av arealbeslag knyttet til jordkabel.

Gjennom høringen og folkemøtene kunne folk komme med innspill knyttet til avbøtende tiltak som minsket de visuelle virkningene. Når det gjaldt kamuflering fremsatte Statnett dette som et avbøtende tiltak for noen delstrekninger i Ørskog-Sogndal fordi automatisk radarvarsling var

oppfattet som "fremtiden" i forhold til luftfartsvarsling. Det ble derfor ble kommunisert at mastene i områder med luftfartsproblematikk skulle få kamuflerende farger. Da slike varslingssystemer viste seg ikke å fungere som antatt kom Statnett i en situasjon hvor de hadde forespeilet kamuflerende tiltak som likevel ikke kunne gjennomføres av hensyn til luftfartssikkerhet. Dette ble naturlig nok ikke godt mottatt av de som hadde blitt forespeilet kamuflering

NVE fortalte at flere pågående prosjekter jobber med mastedesign som glir bedre inn i landskapet. Teknikker for å dempe gjenskin fra master og ledninger langs spektakulære delstrekninger ble fremhevet som en del av denne utviklingen. Gjennom Ørskog-Sogndal ble det satt større fokus enn tidligere på slike avbøtende tiltak.

3.4.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter

Flere av myndighetene i SydVestlinken var opptatte av at inngrep burde samles der det er inngrep fra før. Tanken bak dette var å minimere omfang av naturinngrep og binde opp minst mulig areal. En påpekte at man i større grad burde finne løsninger der nettet kunne samlokaliseres med jernbane eller med vei, og at dette kanskje kunne være rimeligere og mer samfunnsnyttig.

Man tar et samfunnsansvar, samtidig så får man ikke noen gulerøtter. Så man kunne kommet med en kompensasjon til de kommunene som blir berørt, men det har man aldri vært inne på.» (Myndighet 3, SydVestlinken)

rep fra før. Tanken bak dette var å minimere omfang av naturinngrep og binde opp minst mulig areal. En påpekte at man i større grad burde finne løsninger der nettet kunne samlokaliseres med jernbane eller med vei, og at dette kanskje kunne være rimeligere og mer samfunnsnyttig.

Et viktig tema i både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal var spørsmålet rundt jord og sjøkabel. En av de regionale myndighetene påpekte den store kostnadsforskjellen mellom å kable en 132 kV kontra en 420 kV kabel, og mente at dette kanskje ikke var så godt kjent blant kabelforkjemperne. Mye av lavspenningsnettet kunne gått i jorden hvis man aksepterte at 420 kV hang i luften. En av de nasjonale myndighetene påpekte at jordkabel også er et stort naturinngrep, spesielt kabel på høyere spenningsnivå. En annen mente at det er stor forskjell mellom å legge jordkabel i landbruksjord i skogen. Landbruksjorda vil fremdeles være dyrkbar, mens skogen ville være «rasert» fordi traseen må holdes åpen for vegetasjon og skogbruket skadelidende fordi en slik tras vanskeligjør uttak av tømmer.

«Det å legge 420 kV i kabel er grisedyrt i forhold til å ha det i luftspenn. Og akkurat den kunnskapen der er nok ikke så veldig distribuert hos de kabelforkjemperne, at du hadde fått utrolig mye lavspenningsnett ned i jorda hvis du kunne akseptere at 420 kV-en hang i lufta» (Myndighet 1, Ørskog-Sogndal)

Flere kommuner langs både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal var opptatte av kompensasjon i form av at det ble gitt noe tilbake til lokalsamfunnet. En kommune ønsket en ny vei åpen for

allmenn ferdsel som plaster på såret. En annen snakket mer generelt om at kommunene bør få noen gulerøtter fordi man tar et samfunnsansvar ved å akseptere en nasjonalt viktig linje som kommunen bærer byrden av. Økonomisk kompensasjon eller kabel ville dermed gitt kommunene noe tilbake.

3.4.3 Nettselskaper

Et av nettselskapene syntes aksepten lokalt for nettetablering økte når de samtidig skulle rive eksisterende gamle ledninger. Eldre nett ble bygget i en tid hvor det var vanskeligere teknologisk å etablere nett, derfor gikk de noen ganger litt på akkord i forhold til avstand til bebyggelse. Hvis tilbudet ble å rive slike ledninger og justere traséen lenger unna bebyggelse ble det ofte godt mottatt. Nettselskapet påpekte at det var mye sanering av gamle linjer i forbindelse med Ørskog-Sogndal. Mens sanering ofte slo godt an, slo kamuflasje av master mindre godt an muligens fordi lokale innbyggere har lite erfaring med dette. En lokal vits er gubben som spør om NVE vil komme og male de grønne mastene hvite om vinteren.

I spørsmålet rundt kabel mente nettselskapet at kabelforkjemperne ikke helt forstår implikasjonene av å legge en sjøkabel. Dersom kabelalternativet var oppe til diskusjon blokkerte dette ofte for å tenke konstruktivt rundt andre fornuftige traséalternativer.

3.4.4 Interessegrupper

Kabling versus luftledning var et viktig spørsmål for interessegruppene. En generell oppfatning var at både jord og sjøkabel ble betraktet som mer skånsomt enn luftspenn. Dette gjaldt spesielt hensyn til naturområder, fugletrekk, friluftsliv og visuelle konsekvenser.

I forhold til sanering påpekte en informant at dette ikke nødvendigvis er positivt hvis linjen går

«Avbøtende tiltak er veldig ofte motivert i andre kontoer enn naturmiljø. Det er klart at det engasjementet som er politisk i kommunene nesten aldri er knyttet til naturmiljø og som oftest så er det andre grunner som ligger bak slike politiske engasjement lokalt.»

(Interessegruppe 3, Ørskog-Sogndal)

gjennom verneverdig skog og dette betyr ny nedhogging. Det ble imidlertid oppfattet positivt at man kunne få til traséer som ikke var snauhugget ved at det sto igjen en del vegetasjon som kamuflerer linjene. Flere påpekte

at det var positivt med kamuflering og tiltak som bidro til å redusere fuglekollisjoner. Mange var opptatte av avbøtende tiltak i form av oppgraderte veier eller økonomisk kompensasjon for lokalsamfunn.

3.4.5 Lokale innbyggere

Avbøtende og kompensierende tiltak var tema i alle fokusgrupper. I to av fokusgruppene i Ørskog-Sogndal fremkom spørsmålet om kompensierende eller avbøtende tiltak kunne medføre

«Og dette alternativet med sjøkabel, det har ikke blitt tatt alvorlig av Statnett, synes jeg. Altså, det har blitt for lett vint. Jeg har av og til tenk på dersom Statnett hadde hatt interesse i å legge sjøkabel og vi ville kjempe for land spenn, da hadde Statnett lagt opp et helt ... en helt annen plan. Da hadde vi fått fantastiske utgreiinger om sjøkabler, priser og alt mulig. (Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

større aksept for prosjektet. Her var meningene delte. En sa at alle til slutt kan kjøpes, mens andre protesterte og mente at dette ikke er tilfelle. Hovedinntrykket var at i beste fall kan avbøtende tiltak være nettopp det; avbøtende. I

enkelte grupper ble dette utdypet med at det er lettere å godta ulemper hvis en samtidig får noen fordeler lokalt og et eksempel som trekkes frem er ny skole. I den ene fokusgruppa i SydVestlinken påpekte en informant at avbøtende tiltak blir desto viktigere når linja ikke bidrar med noen fordeler lokalt. I begge case ble jord- og/eller sjøkabel ansett som et avbøtende tiltak. Flere mente at jord-/sjøkabel ville medføre større aksept. Flere utsagn illustrerte at en rekke negative konsekvenser av kraftlinjer ville bli mindre dersom linjen hadde blitt kablet i stedet. Det gjaldt spesielt konsekvenser på landskapet (visuelt), båndlegging av areal, helse og jordbruk. Det var mange utsagn som illustrerte at lokale innbyggere i hovedsak opplevde at jord-/sjøkabel ikke var et reelt alternativ. Kommunikasjonen fra Statnett omkring dette opplevdes enten som å være mangelfull eller ga inntrykk av at kabling egentlig ikke var aktuelt til tross for at det var lansert som et alternativ, begrunnet høye kostnader. Det var noen få utsagn hvor informanter mente at jord-/sjøkabel ikke var helt uproblematisk, men for det meste så informantene i liten grad negative konsekvenser ved jord-/sjøkabel. Jordkabel opplevdes også å fungere avbøtende i form av redusert båndleggingen av areal.

En SydVestlinken-informant uttalte at masteplassering i terrenget i form av å bruke dalsøkk og terrengformasjoner aktivt eller la grantrær stå rundt i kombinasjon med grønmalte master kunne

«de tar ikke hensyn til ... de kunne lagt det litt høyere og skjult det, det hadde ikke vært konfliktfylt i det hele tatt.»
(Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

være positivt. Informanter i denne fokusgruppa etterspurte mer informasjon om ulike typer mastesign og mente at informasjon

om dette var for vanskelig tilgjengelig. I Ørskog-Sogndal var det også eksempler der informantene uttalte at skjerming eller «rett» plassering i terrenget kunne virke avbøtende.

Når det gjaldt uttalelser om mastedesign og farge var imidlertid hovedinntrykket at lokale innbyggere ikke hadde spesiell tro på at dette var gode tiltak. Det fremkom fra noen at designmaster bare ble betraktet som vås og at slikt passet bedre i byen. En uttalte at budskapet fra Statnett om at mastene kunne utformes slankere og lettere hadde liten betydning da de samtidig skulle være dobbelt så høye som eksisterende master. De lokale innbyggere hadde relativt liten tro på at mastfarge ville virke avbøtende (men se unntaket beskrevet over). Argumentene var at størrelsene og det fremmedartede uansett ville overskygge eventuelle kamuflerende farger. I en fokusgruppe ble det også pekt på at mastene måtte ha en synlig farge for å unngå fuglekollisjoner, og at mastfarge således ikke ble betraktet som et reelt avbøtende alternativ.

«Ja, ja, ja, det [design av masta] er bortkastet Det er ikke noe argument for eller imot, om det er penere eller styggere eller hva det er for noe her. Altså, enhver mast ... en stor mast, den vil synes. Og samme hvilken farge eller form den har så spiller ikke det noen rolle.» (Lokal innbygger, SydVestlinken)

I en fokusgruppe i Ørskog-Sogndal ble det uttrykt misnøye over at sanering av en gammel linje ble fremstilt som et avbøtende tiltak av Statnett. Argumentet var at det bare skulle mangle om ikke Statnett ryddet opp linjer som ikke lenger var i bruk. Disse informantene så altså ikke på sanering som et avbøtende tiltak.

Parallellføring var også lite omtalt, og kun i SydVestlinken. En informant mente det var fornuftig å parallellføre, men opplevde det likevel ikke som avbøtende fordi volumet totalt sett ble så stort.

3.5 Konsekvenser av prosjektet

Dette temaet var knyttet til hvilke konsekvenser og påvirkning informantene oppfattet at den aktuelle kraftlinjen ville kunne ha både på naturmiljø, flora, fauna, kulturminner, landskap, turisme, lokalt bomiljø og helse.

3.5.1 Statnett og NVE

Visuelle konsekvenser av prosjektene var ifølge NVE det de brukte mest tid på å utrede. På myndighetsnivå kom det flest innspill på hvordan linjene ville komme til å se ut i landskapet. NVE opplevde også at det var fokus på traséføringer inn og ut fra transformatorstasjonene. De var derfor opptatte av justeringer, plassering og avbøtende tiltak knyttet til etableringen av transformatorstasjonene.

I forhold til visuelle konsekvenser og reiseliv, viste NVE til at det er skapt mange sterke fronter fra reiselivet, mens de har dokumentert gjennom KU prosesser at folk og turister ikke bryr seg om kraftlinjer i særlig stor grad.

I forbindelse med Ørskog-Sogndal opplevde NVE at det generelt var lite fokus på helseeffekt blant de fremmøtte på folkemøter, med unntak av noen enkelttilfeller hvor linjen kom nær boliger. NVE hadde inntrykk av at folk generelt var mer opptatte av visuelle konsekvenser i prosjektet enn helsespørsmål. NVE var imidlertid godt forberedt på å håndtere dette temaet på folkemøter men lot ofte være å adressere tematikken for ikke å skape unødig bekymring med mindre temaet spesifikt ble tatt opp. Begrunnelsen her var at å fokusere på helse og elektromagnetiske felt som en generell helseproblematikk ville føre til å skape unødig bekymring blant folk som allikevel ville få linjen på god avstand. NVE mente at forskning viser at elektromagnetiske felt ikke skaper så store helseproblemer, men at det er et større problem at folk bekymrer seg ubegrunnet og ikke stoler på helsemyndighetene og Statens Strålevern.

Statnett opplevde derimot at temaet elektromagnetiske felt og helse ofte ble tatt opp på folkemøter. De var klare på at det er Statens strålevernens anbefalinger om gjennomsnittslast som ligger til grunn for å beregne trygg avstand til bebyggelse. I forbindelse med SydVestlinken hadde Statnett informert om at helseeffekter ikke var noe tema i forhold til likestrømslinjer. Til tross for dette var det en skepsis blant folk om temaet. Det var også fokus blant folk rundt tema som arealbeslag og visuelle konsekvenser i SydVestlinken.

Statnett påpekte at ned-graving av kabler i skog vil bety at ryddegaten må holdes åpen for vegetasjon slik at de kan ha tilkomst. Jordkabling vil dermed ha relativt store visuelle konsekvenser i skog. Bruk av master vil derimot tillate større grad av undervegetasjon og kamuflering. I forbindelse med ilandføringsanlegg for sjøkabel vil det også være relativt store arealbeslag. Dette er noe som sjelden tas med i betraktningen når ulike grupper argumenterer for kabelalternativ.

3.5.2 Nasjonale, regionale og lokale myndigheter

I både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal var spesielt kommunene opptatte av elektromagnetiske felt og informasjon rundt helseeffekter. De opplevde at innbyggerne var engstelige for elektromagnetiske felt og at det er vanskelig for Statnett å overbevise om at det ikke er farlig. Kommunene opplevde etterspørsel etter mer informasjon om hva som er trygt. De regionale myndighetene påpekte at det gjøres risiko- og sårbarhetsanalyser i forbindelse med enhver utbygging. I forbindelse med SydVestlinken var flere informanter innforstått med at likestrømskabler skaper helt andre elektromagnetiske felt enn vekselstrøm, og de anså derfor nærføring mindre risikabelt.

En annen konsekvens av utbyggingen de fleste var opptatte av var hvilke konsekvenser de to prosjektene ville ha på natur. Det var spesielt konsekvenser for fugletrekk som ble trukket fram. Her ble nærføring til Ramsar-områder (spesielt designerte våtmarksreservater med internasjonal verdi), og sårbare våtmarksområder nevnt som problematisk. Andre nevnte konsekvenser for

«Informasjon om helse og påvirkning kan være ganske vanskelig materie, for det er jo alltid sånn "ja, hva vet man nå, men hva vet man i fremtiden?" ikke sant. Det viser jo at man er engstelig for det så jeg tror det skal mye til for å overbevise om at det ikke er farlig.»

(Myndighet 5, SydVestlinken)

sårbare naturtyper knyttet til plassering av stolpene. Visuelle konsekvenser av hogstgater i skog ble også nevnt som problematisk. Andre konsekvenser som ble nevnt var beslag av areal og visuelle kon-

sekvenser i kulturlandskap og jordbruksområder knyttet til parallellføring. Konsekvenser for realisering av fremtidig bebyggelse ble også trukket frem, siden en kraftlinje ville minske verdien på bolig- og hyttetomter. De visuelle konsekvensene spesielt i åpne landskap eller over fjorder ble oppfattet som problematisk. I tillegg var støy en tematikk ble sett på som en negativ konsekvens av linjene.

3.5.3 Nettselskaper

Nettselskapene mente at hele bransjen slet med å legge ballen rundt eventuell helsefare død. Mye av grunnen til dette mente nettselskapet skyldtes at useriøse aktører ofte slapp til i media

«Vår bransjes manglende evne til å legge ballen om eventuell helsefare død, det oppfatter jeg som det store problemet» (Nettselskap 1, Ørskog-Sogndal)

og uttalte seg om dette temaet. Nettselskapet opplevde at eventuell helsefare ofte kom opp på folkemøter.

De jobbet aktivt med å finne traséer utenom bebyggelse. Informanten mente det var mye uvitenhet blant folk som skapte frykt for elektromagnetiske felt. Nettselskapet påpekte videre at det generelt er vanskelig å gjøre forskning som viser hva som er trygt, og noen studier som peker på barneleukemi trekkes ofte fram til tross for at dette kun er en av veldig mange studier. Det ble påpekt at folk ofte henger seg opp i slike studier i stedet for råd fra Verdens helseorganisasjon som mener det ikke er stor grunn til bekymring.

Statnett har gjort en beregning på 500 megawatt belastningsgrad på kraftledningen og ut i fra dette anslått hvor langt unna den bør gå fra bebyggelse. Nettselskapet mente at noe folk gjerne reagerer på er at ledningen har en kapasitet på 2500 mega watt og lurer på hvordan dette henger sammen. Noe av utfordringen kunne derfor være knyttet til å forklare grunnlaget for disse beregningene.

Nettselskapet mente videre at det kunne skape mistillit å vente med å snakke om elektromagnetiske felt på folkemøter til folk spurte konkret om dette. Nettselskapet påpekte at utfordringen blir å presentere temaet for dem det gjelder, og ikke fokusere så mye på dette når det ikke er så relevant, f.eks. når det ikke er bebyggelse i nærhet til linjen.

3.5.4 Interessegrupper

Også blant interessegruppene var elektromagnetiske felt og helseproblematikk en konsekvens som ble fremhevet. En trakk frem at det var viktig med informasjon om dette fra en 'objektiv instans'. Hvem som gir informasjonen er av betydning for om dette oppleves som tillitsvekkende. En annen påpekte at det er en generell frykt rundt elektromagnetiske felt som kanskje ikke er reell, men allikevel noe som må tas alvorlig. I forbindelse med Ørskog-Sogndal hadde en grunneierorganisasjon fått beskjed om at ved noen berørte gårdsbruk ville man kunne regne med å få små elektriske støt hver gang man krysset under linjen for å hogge eller kløyve ved. Det var også historier på folkemunne om små barn som hadde fått leukemi av å bo nær en kraftlinje.

Lyd, arealbeslag og visuelle konsekvenser knyttet til linjen ble trukket fram. Flere av organisasjonene var dessuten opptatte av effekter på fugl. Det var spesielt innflygingsområder til viktige våtmarker som var en bekymring. Flere kraftlinje-traséer i forskjellige høyder i lede-linjen til fugletrekk ble oppfattet som svært negativt. En av organisasjonene nevnte negative konsekvenser av fjordspenn for båtturisme.

3.5.5 Lokale innbyggere

Det var flere forhold som bekymret de lokale innbyggere. I all hovedsak ble liknende bekymringer drøftet i flere fokusgrupper. Helseproblematikk og visuelle endringer av landskapet var de to temaene som hyppigst ble omtalt, men også båndlegging av areal generelt, redusert eiendomsverdi, redusert næringsvirksomhet knyttet til turisme, forringelse av naturmiljø, terrorfare og støyproblematikk ble diskutert.

Lokale innbyggere i begge case var veldig opptatte av helseproblematikk og eventuelle helseskader ved å bo og oppholde seg i nærheten av kraftlinjer. Veldig mange utsagn gjenspeilte at

«Nei, jeg synes ikke de har hatt fokus på helse i det hele tatt noen gang (...). Det tror jeg ikke de bryr seg mye om.»
(Lokal innbygger, SydVestlinken)

informantene var usikre eller bekymret for hvilke konsekvenser elektromagnetiske felt kunne ha på helsa. Andre uttrykte en over-

bevisning om at høyspentlinjene hadde negative helseeffekter. Flere informanter trakk fram kreft eller spesifikke krefttilfeller som de relaterer til elektromagnetiske felt. Folk uttrykte misnøye med at informasjonen som ble gitt av utbygger og autorisasjonsmyndighet var mangelfull. Enkelte

hevdet at de ikke hadde fått informasjon i det hele tatt, mens andre syntes informasjonen var veldig generell eller overfladisk. På den annen siden ble det pekt på at grunnlaget for vurderinger av akseptabel avstand til boliger var basert på for gamle data. Det ble også stilt spørsmålstegn ved hvordan beregningene for akseptabel avstand faktisk ble gjennomført, for eksempel i forhold til hvor mye strøm som sendes over nettet når en beregner akseptabel avstand til elektromagnetiske felt, sammenlignet med full kapasitet.

Flere var opptatte av at linjene burde plasseres langt unna bebyggelse og bruksområder. Konsekvenser for barn og unge fremkom som spesielt viktig, og i begge case var det flere som uttrykte misnøye med at linja ble lagt nærme skole og barnehage eller i hyppig brukte tur- og lekeområder i tilknytning til skoler og barnehager. Det ble videre hevdet at det er flere tilfeller av kreft blant folk som bor nær dagens kraftlinje (SydVestlinken). Noen informanter uttrykte at helseproblematikk og helsefare reduseres dersom linjene hadde blitt lagt som jordkabel.

Til tross for at SydVestlinken var planlagt som likestrømskabel var helseproblematikk og helse fremtredende i en av fokusgruppene tilknyttet SydVestlinken. Dette kan imidlertid henge sammen med at flere av informantene i denne gruppa bodde i nærheten av eksisterende kraftlinjer som ikke var likestrømskabler, i tillegg til at Hafslund Nett på daværende tidspunkt planla å utvide nettet i samme området. Flere av SydVestlinken-informantene mente at til tross for forsikringer om at linja ikke ville ha helsemessige konsekvenser, var noen allikevel usikre på om de kunne stole på denne informasjonen. En informant uttalte at linja var planlagt gå i høgspenning (luft) fra moffestasjonen og der ville det være strålefare. En annen mente at Statnett hadde liten erfaring med likestrøm og var derfor skeptisk til hvordan de kunne være så bastante på at slike linjer ikke er helseskadelige.

Lokale innbyggere var videre opptatte av hvordan kraftlinjene ville påvirke landskapet visuelt. Mange uttrykte misnøye med hvordan bygda eller nærområdet ville endres dersom kraftlinjene

«(...) bare det visuelle som vi får i bygda her, her som det ikke er noen linjer i det hele tatt ...»
(Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

ble bygget. Mastene ble beskrevet som stygge og «monsteraktige», og som fremmedelementer i landskapet. Noen pekte på at disse mastene ville

bli høyere enn tidligere master (Ørskog-Sogndal), og flere var av den oppfatning at mastedesign eller kamuflering ikke ville hjelpe siden mastene likevel ville være synlige. I argumentasjonen lå også en oppfatning om at master og kraftlinjer ikke hører hjemme i de urørte, naturpregede eller rurale områdene som i stor grad utgjorde områdene hvor linjene var planlagt. Også bredden på gatene rundt linjene ble trukket frem som negativt. Lokale innbyggere var bekymret for at disse ville være veldig brede, og de måtte holdes åpne for vegetasjon. Visuelle hensyn var viktig for lokale innbyggere i tillegg til konsekvenser for tilflytting og turisme. I fokusgruppene i Ørskog-

Sogndal ble det også poengtert de negative visuelle konsekvensene av luftspenn over vann og fjorder.

Det faktum at linjene ville beslaglegge store areal ble trukket frem i flere fokusgrupper. Bredden på linjetraséen nevnes spesifikt, som nevnt over. I en gruppe var informantene spesielt misfornøyd med at det båndlegges

rundt 75 meter ut fra hver side av en linje (totalt 150 meter). Flere utsagn omhandlet den generelle båndleggingen av store arealer

«Og det er jo ikke moderat [definisjon av skader] når du får en sånn linje ut gjennom en så smal dal. Da ... da er det ... som jeg sa i sted da er det ... enten har du linja eller så har du dalen.» (Lokal innbygger, Ørskog-Sogndal)

som kunne ha vært benyttet til andre formål. I en av fokusgruppene i Ørskog-Fardal opplevde de betegnelsen «moderate skader» som uriktig fordi de mente at dersom linjen hadde blitt lagt i dette området så ville hele området bli båndlagt.

Informanter i SydVestlinken uttrykket en bekymring for at eiendommer ville bli omkranset av kraftledninger, da flere allerede hadde kraftlinjer i nærheten av sine boliger/gårdsbruk. Flere fryk-

«Rent sånn eiendomsverdimessig så ligger vi jo sånn til at det kan komme ... disse gatene kan jo bli lagt på den andre siden av de andre, slik at tunet blir inneklemt. Og ... og da er jo eiendommen verdiløs, rett og slett.»
(Lokal innbygger, SydVestlinken)

tet at markedsprisene ville falle dersom det kom enda en kraftlinje tett på. Et aspekt tilknyttet dette var fraflytting/tilflytting. En informant i SydVestlinken planla å ta over gårdsbruk, men en eventuelt ny kraftlinje

ville virket negativt i forhold til avgjørelsen om å flytte hjem. At områder ikke lenger ville bli attraktive å bo i som følge av linjer ble også påpekt av informantene i Ørskog-Sogndal.

Lokale innbyggere var opptatte av om turisme, både som tilleggsnæring i landbruket og i generell form, kunne bli påvirket av linjene. Informantene som var opptatte av dette uttrykte at de ikke lenger trodde områdene ville være attraktive for turister på grunn av kraftlinjene. I forbindelse med turisme som tilleggsnæring i landbruket ble det pekt på at en ikke vil få noen kompensasjon hvis dette gikk tapt. Tilsvarende bekymringer ble påpekt også for andre typer næringsvirksomhet. Et eksempel var en tomt leid ut til barnehager hvor kommunen og barnehagekjeden signaliserte at områdene ikke lenger ville være aktuelle for dem dersom utemiljøene ble endret som følge av kraftlinjene.

Grunneiere i SydVestlinken trakk også frem at linjetraséer over jorder ville kunne medføre utfordringer for landbruksaktivitet da sprøyteutstyr har en bredde på opptil 30 meter og også at det kan påvirke GPS-utstyr som brukes i moderne landbruksmaskiner. Det påpekes at dersom kabelen ligger i bakken vil dette ikke utgjøre noe problem i forhold til landbruksdriften. I Ørskog-

Sogndal var noen av informanter opptatte av at skogbruket vil påvirkes negativt, da eksemplifisert gjennom at en ikke lenger kunne drive skogen rundt linja ved at arealet ble båndlagt. Til tross for at grunneiere får erstatning ble ikke dette opplevd som godt nok. Som nevnt over ville også båndlegging av areal medført reduksjon i forhold til bruk av utmarka.

Noen informanter trakk frem at prosjektene vil ha negative konsekvenser for naturmiljø og friluftsliv. Flere var opptatte av at traséer ville bli lagt i «urørt natur». I Ørskog-Sogndal ble Sördalen naturreservat nevnt som et eksempel hvor traséen burde vært lagt utenom. I SydVestlinken var flere bekymret for kulturlandskap med viktige funn fra Vikingtiden.

Et generelt utsagn om kraftlinjebreddenes påvirkning på naturen fremkom i SydVestlinken. En informant påpekte at bredden på kraftgatene sammen med endret vind og lokalklima kunne ha negative konsekvenser på natur og dyreliv. Det at området er urørt ble trukket frem som argument av flere informanter. Det urørte så dermed ut til å stå i kontrast til de menneskeskapte, kunstige installasjonene for mange av informantene. At linjene kunne utgjøre problemer for fugl ble også påpekt av andre informanter, og enkelte mente at kamuflering av mastene ville gjøre dette problemet større. I Ørskog-Sogndal var det noen få som nevner at friluftsliv og turområder ville bli ødelagt eller bli mindre attraktive.

Noen informanter nevnte støy fra linjene relatert til SydVestlinken. En informant mente at dersom likestrømslinjen hadde blitt etablert ville dette medført konstant støy fordi det allerede eksisterer en vekselstrømlinje nær boligen. Begrunnelsen for dette var en oppfatning om at vekselstrømlinjer støyer i dårlig vær mens likestrømlinjer støyer i godt vær.

En annen bekymring uttrykt i SydVestlinken var at dersom en linjetrasé først ble etablert ville det trolig være slik at alle fremtidige linjer også vil bli plassert i samme trasé. Dermed ville det til slutt bli veldig stor belastning i området. Parallellføring kunne dermed oppleves som negativt, heller enn som et avbøtende tiltak.

Terror nevnes også for SydVestlinken, i form av bekymring for at det potensielt ville være mulig å kutte strømforsyningen til halve Sverige dersom man saboterte kun en høyspentmast. Det fremkom imidlertid at dette ikke primært var informantenes egen frykt, men noe de har hørt og dermed trakk frem.

I Ørskog-Sogndal mente flere at det var en positiv konsekvens dersom veinettet i området ville blitt utbedret i forbindelse med en linjetrasé. Dette kunne hatt positive konsekvenser for lokale innbyggere og for turisme og sommertrafikk. En annen trakk frem som fordel at kommunene ville få økte skatteinntekter som følge av linja.

4 Oppsummerende diskusjon og anbefalinger

Funnene i rapporten reflekterer de viktigste temaene som har opptatt berørte aktører tilknyttet SydVestlinken og Ørskog-Sogndal. Et overordnet funn er at til tross for demografiske og geografiske ulikheter i de to prosjektene, er fellestrekkene i informantenes syn mange. Det er viktig å påpeke at variasjonene i oppfatninger faktisk er større på tvers av informantgrupper enn på tvers av de to prosjektene. Lokale innbyggere som deltok i fokusgrupper var relativt samstemte i sine synspunkter på tvers av de to prosjektene, mens det var relativt stort skille mellom lokale innbyggere og de resterende gruppene. Myndigheter, nettselskaper og interessegrupper hadde for eksempel en større tillit til Statnett og NVE og opplevde medvirkningen i prosessen som bedre enn hva de lokale innbyggerne gjorde. En mulig forklaring på dette kan være at de profesjonelle aktørene har bedre kjennskap til prosessen og er tidligere involvert enn lokale innbyggere. En annen faktor som kan bidra til å forstå denne forskjellen kan være at de profesjonelle aktørene ikke blir personlig berørt når prosjektet realiseres på samme måte som grunneiere og øvrig lokalbefolkning blir. På et sentralt punkt var imidlertid de fleste profesjonelle aktørene og de lokale innbyggerne relativt samstemte. Dette var oppfatningen av at enkelte traséalternativer var gitt på forhånd og at aktørene hadde minimal mulighet til å påvirke utfallet. Dette gjaldt både prosessen generelt, men også de situasjoner der jord- eller sjøkabel hadde vært utredet men blitt avskrevet på grunn av økonomiske kostnader. Nedenfor vil vi nå diskutere funnene i detalj og siden flere av temaene overlapper har vi delt inn diskusjonene i forståelse av *behov*, oppfatninger om *tillit og inkludering og rettferdighet i prosessen*, og tilslutt syn på prosjektenes *konsekvenser, avbøtende og kompensierende tiltak*.

4.1 Behov

Oppfatningene om behov varierte mellom SydVestlinken og Ørskog-Sogndal. I SydVestlinken var det generelt en forståelse av at det var behov for ledningen på nasjonalt nivå, spesielt knyttet til samfunnsøkonomi og forsyningssikkerhet. Kommuner og lokale innbyggere var opptatte av at linjen hadde liten lokal nytteverdi. Spesielt lokale innbyggere påpekte at det var blitt gitt for lite og for uklar informasjon om behovet.

I Ørskog-Sogndal ble behovet oppfattet som sammensatt, men mer legitimt lokalt og regionalt. De regionale nettselskapene og de regionale myndighetene var opptatte av underskudd og forsyningssvikt på eksisterende nett. Interessegruppene kritiserte at behovet for linjen ble begrunnet ut i fra generell forsyningssvikt når underskuddet i virkeligheten var skapt av industrien. Kommunikasjon rundt behovet hadde endret seg gjennom prosjektet mot økt fokus på næringsutvikling og muligheter for småkraft etter ønske fra regionale nettselskaper og kraftprodusenter. NVE påpekte videre at deltagere på folkemøter ofte hadde vanskeligheter med å se at det nasjonale

nettet faktisk var viktig for det regionale og derfor indirekte også hadde lokal nytteverdi. At aksepten for behovet synes større dersom et er et lokalt strømbehov fremgår også når en sammenligner de to casene. Aksepten for behovet var generelt lavere i SydVestlinken enn i Ørskog-Sogndal. Vi mener mer kunnskap om kraftsystemet derfor kan være et viktig stikkord, fordi dette både kan bidra til en mer opplyst diskusjon og kanskje også bidra til å øke den lokale forståelsen for prosjektet.

4.2 Tillit, inkludering og rettferdighet i prosessen

I forbindelse med både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal var det generelt de «profesjonelle» aktørene som mente at Statnett opptre ryddig i forhold til å gi informasjon og svare på spørsmål. Både NVE og Statnett fikk ros av lokale, regionale og nasjonale myndigheter, regionale nettselskaper og interessegrupper for gjennomføringen av folkemøtene og for god lokalkunnskap. Blant lokale innbyggere var tilliten til Statnett og NVE noe mer blandet. Noen informanter var fornøyde med prosessen og har tillitt til Statnett/NVE, men generelt var tilliten og opplevelsen av prosessene langt mer negative for de lokale innbyggerne enn for de øvrige informantgruppene. Mange lokale innbyggere skilte ikke klart på NVE og Statnett, og flere hadde ikke deltatt på eller fått informasjon om folkemøter. Til tross for at «innbyggere i kommunene uten berørt grunn» ikke har krav på informasjon og deltakelse i prosessen på lik linje med berørte grunneiere, ble den ulike distribusjonen av informasjon opplevd som urettferdig. Flere ikke-grunneiere uttrykker at de gjerne ville ha deltatt på folkemøter dersom de hadde blitt informert, og de etterlyste en bredere annonsering av slike møter.

Et generelt inntrykk fra alle informantgruppene var at tilliten til NVE var noe lavere enn til Statnett. Dette syntes å henge sammen med flere ting. Flere lokale innbyggere følte at NVE ikke var på deres side eller gjorde jobben som «uavhengig myndighet» godt nok. I øvrige informantgrupper så det ut til at den lave tillitten til NVE i stor grad var knyttet til at NVE brakte inn nye traséalternativer i både SydVestlinken og Ørskog-Sogndal etter meldingen og høringsrunden. Dette ble oppfattet som et demokratisk problem. Flere ytret ønske om en mellomhøring der de kunne uttale seg om nye momenter som ble lansert etter meldingen. Det ble videre oppfattet som svært uheldig at alternativer som var forkastet på tidligere stadier ble tatt inn igjen senere av OED. Flere av myndighetene ønsket å bedre koordinere kraftnettutbygging med kommuneplanlegging.

Et bekymringsfullt funn er samstemtheten på tvers av alle informantgrupper og i begge casene om at prosessen virket 'bestemt på forhånd'. Denne oppfatningen var både generell i forhold til prosessen som helhet eller relatert til trasévalg (lokale innbyggere), men for interessegrupper, lokale og regionale myndigheter særlig knyttet til spørsmål rundt sjø- og jordkabel som alternativ til 420 kV luftlinje. Informantene reagerte på at kabel ble lansert som alternativ, når de samtidig

følte at dette ikke var reelle alternativ på grunn av kostnader. Mange opplevde frustrasjon over å bruke ressurser på å jobbe for kabelalternativer som i virkelighet var avskrevet av Statnett og NVE. En konsekvens av dette var at kommuner brukte unødvendige ressurser på å jobbe for kabel, når disse ressursene heller kunne blitt brukt på å enes om gode traséalternativer og avbøtende tiltak. Myndighetene var opptatte av ikke å bruke planressurser på traséalternativer som ikke var «liv laget». Det kom fram forslag om å ekskludere helt klare nei-alternativer tidlig i prosessen, noe som skal reflekteres i de nye KVVU prosedyrene.

Et annet viktig moment som kom fram i resultatene var at både kommuner, interessegrupper og lokale innbyggere ofte manglet kunnskap om gangen i nettutviklingsprosessen og på hvilke tidspunkter de ulike kan og bør komme med sine innspill. Dette er en utfordring som i første rekke Statnett/nettselskap og NVE bør adressere. Det var videre en oppfatning blant interessegrupper og lokale innbyggere at de ble involvert for sent i prosessen. NVE og Statnett påpekte at i de tilfellene hvor en dialog ble etablert tidlig fant de oftere gode løsninger sammen med f.eks. grunneiere og lokale myndigheter. De syntes videre de fikk god og nyttig informasjon fra folkemøter, men opplevde også at det kunne herske forvirring om gangen i prosessen. Vi mener derfor det er derfor viktig å styrke den generelle informasjonen til kommuner, interessegrupper og lokale innbyggere om gangen i nettutviklingsprosessen og når ulike grupper har mulighet til å involvere seg og komme med innspill. Videre kan det være nyttig å synliggjøre ekstra godt når lokale innspill har fått gjennomslag.

Lokale innbyggere var ofte misfornøyd med Statnetts informasjonsformidling fordi det var dokumenter med svært teknisk, vanskelig tilgjengelig språk, og det var utfordrende å finne fram til informasjonen som var lokalt relevant. Andre (ofte ikke-grunneiere) opplevde ikke å bli informert og at det var vanskelig å finne informasjon om folkemøter. I denne forbindelse mener vi det bør vurderes om det er muligheter for å popularisere og forenkle deler av informasjonen som skal nå folk flest, i tillegg til å informere (om for eksempel folkemøter) bredere gjennom flere kanaler. Om noen grupper lokalt (berørte grunneiere) får annen og mer omfattende informasjon/oppfølging enn andre, så kan det være viktig å informere om nettopp dette i berørte lokalsamfunn.

KU-prosessen ble også nevnt som problematisk i de tilfellene den omfattet såkalte 'hvite flekker' på kartet som var lite kartlagte fra før, men hvor lokale innbyggere som hadde god oversikt ikke ble konsultert.

Et siste moment knyttet til tillit og prosess var den politiske forankringen av prosessen. I Ørskog-Sogndal mente alle informantgruppene at det var svært uheldig og urettferdig for både NVE,

Statnett og nettutviklingsprosessen som sådan at OED overstyrte prosessen i konsesjonsvedtaket. Spesielt eksempelet fra Bremanger illustrerer viktigheten av politisk avklaring og forankring tidlig i prosessen slik at NVE og Statnett sin legitimitet, så vel som prosessen, ikke undergraves.

4.3 Konsekvenser, avbøtende og kompensierende tiltak

I begge prosjektene syntes helseeffekter og de visuelle konsekvensene knyttet til linjene å være konsekvensene som flest informanter var opptatte av. I forhold til mulige helseeffekter og elektromagnetiske felt var det i hovedsak etterspørsel etter mer og nyansert informasjon om hva som var trygt. Dette gjaldt både i Ørskog-Sogndal i forbindelse med vekselstrømnett og i SydVestlinken med likestrømnett. Også de regionale nettselskapene uttrykte at de syntes det var vanskelig å kommunisere om helseeffekter og forklare grunnlaget for beregningene om trygg avstand til boliger. Helsebekymringene fremsto i stor grad som et mistillits-spørsmål der problemet var at både lokale myndigheter, interessegrupper og lokale innbyggere ikke stolte på anbefalingene fra Statens strålevern. Det hersket stor usikkerhet om informasjonen som ble gitt var oppdatert og riktig. Dette gjaldt både for vekselstrømnett og likestrømsnett. I forhold til vekselstrømnett var det spesielt usikkerhet rundt hvordan Statnett beregner akseptabel avstand til boliger. En strategi fra NVE og Statnett synes å være at man lar tema rundt helseeffekter ligge med mindre det blir spørsmål rundt dette på folkemøter. Begrunnelsen for dette var ifølge NVE at man ikke ønsker å uroe folk unødvendig i tilfeller hvor linjen ikke engang går i nærhet til boliger. Et argument mot denne strategien er at det kan skape økt mistillit å la temaet ligge, siden det hersker så mye usikkerhet rundt dette.

Det syntes å være en generell oppfatning om at visuelle konsekvenser, arealbeslag, konsekvenser for natur og eiendom i stor grad kunne bøtes på gjennom bruk av sjø- eller jordkabel. De fleste informantene uttrykte at kabling som oftest ikke blir valgt på grunn av økonomiske hensyn, og dette er også gjeldende norsk politikk for overførings- og høyspentnett. At både sjøkabel og jordkabel som alternativ til 420 kV luftspenn også vil ha relativt store visuelle og arealmessige konsekvenser virket ukjent for lokale innbyggere så vel som kommuner og interessegrupper. Eksempelvis er den visuelle konsekvensen av sjøkabler relativt stor ved ilandføring som følge av de anlegg som da må bygges der. Jordkabling av høyspenningsskabler krever også store arealer, og dette kan gå påvirke landbruksarealer, naturområder som skog og kulturlandskap negativt siden det må holdes en åpen gate over kabelen. Disse problematiske aspektene ved kabler trekkes sjelden fram av informanter, og det kan synes som at det er behov for å diskutere ulemper og fordeler med kabling versus luftspenn utover de økonomiske aspektene. Regionale nettselskaper mente sjøkabelalternativer ofte blokkerer konstruktive diskusjoner rundt traséalternativer for luftledning mens NVE uttrykte at sanering er en riktigere vei å gå enn kabling på høyt spenningsnivå.

Mange av informantene var positive til sanering, selv om flere av de lokale innbyggerne langs Ørskog-Sogndal påpekte at det burde være en selvfølge at gammelt nett ble fjernet. Kamouflering av master og ledning er et tema som er relativt nytt og lite kjent blant informantene. Lokale innbyggere var generelt skeptiske til kamuflasje og mange mente dette ikke var noe godt alternativ. En mulig forklaring på dette er manglende erfaring med kamuflert nett. Mange ser for seg monstermaster og har ikke selv observert hvordan kamuflasje av master og luftspenn virker i landskapet og terrenget. En antagelse er at aksepten for slike tiltak vil øke når faktiske erfaringer med dette blir større.

I begge casene var spesielt kommunene opptatt av kompensasjon i form av infrastruktur som forbedrede veier. Flere mente at slike tiltak ville gi noe tilbake til lokalsamfunnet og øke aksepten for prosjektene.

4.4 Anbefalinger

På bakgrunn av funnene og diskusjonen over vil vi oppsummere med følgende anbefalinger:

- **Nettselskap og nettmyndigheter har et særlig ansvar og en stor utfordring i å bidra til å øke fokuset på kraftsystemet herunder behov for utbygging og fornying av høyspentnettet hos befolkningen og i kommunene. En bedre oppdatert og «informert» befolkning vil da være bedre i stand til å delta i konkrete prosesser på en likeverdig måte**
- **Bredere annonsering av folkemøter/informasjonsmøter gjennom flere kanaler og til flere lokale innbyggere for å sikre mulighet for tidlig deltakelse for flere**
- **Forenkle og popularisere den mest vesentlige informasjonen om prosjektet**
- **Det er viktig at NVE og Statnett er nøye på å forklare hvilken rolle de har og forsøker å forebygge så langt det lar seg gjøre oppfatningen om at de har samme agenda eller mål**
- **Legge til rette for medvirkning i nettutviklingsprosessen ved å forklare de ulike fasene i prosjekter og på hvilke tidspunkter og hvordan ulike grupper kan påvirke. Dette kunne for eksempel fremstilles i en brosjyre og på nettsider som formidles innledningsvis i slike planprosesser**
- **For prosjekteier og beslutningsmyndighetene er det viktig å synliggjøre og anerkjenne lokale innspill og forslag, og unngå at noen opplever prosessene som forhåndsbestemt, får følelsen av at de ikke anerkjennes eller sees på som unyttige**

- **Øke lokal forankring av prosjektet ved å gi interessegrupper og lokale innbyggere mulighet til å identifisere sine 'nei' og 'ja' traséer, for eksempel gjennom lokal konsultasjon tidlig i prosjektfasen**
- **Utbygger bør vurdere å ekskludere urealistiske alternativer tidlig i prosessen, som for eksempel dyre sjø- og jordkabelalternativer som mest sannsynlig uansett ikke vil bli realisert**
- **I forbindelse med KU prosessen knyttet til melding og søknad bør det kunne åpnes for at større grad av lokal kunnskap blir innhentet.**
- **Bedre koordinere kraftnettutbygging med kommunal planlegging og i større grad involvere kommuner og regionale myndigheter i regionale og lokale KSUer**
- **Forklare grunnlag for hvordan trygg avstand til boliger beregnes i dag hva gjelder strålefare. Imøtekomme etterspørselen fra kommuner, interesseorganisasjoner og lokalbefolkning rundt mer og lett tilgjengelig informasjon om helseeffekter og elektromagnetiske felt generelt.**
- **Klargjøre bedre de samlede konsekvensene ved kabling av høyspenningsnett knyttet til ilandføring og båndlegging av areal**

5 Referanser

Devine-Wright, P. 2011. Renewable Energy and the Public. From NIMBY to Participation. Earthscan: UK.

Flyvberg, B. 2006. Five Misunderstandings About Case-Study Research. Qualitative Inquiry, 12:2, pp 219-245.

Friese 2012. Qualitative data analysis with ATLAS.ti. Los Angeles: Sage

Gerring, J. 2004. What Is a Case Study and What Is It Good for? American Political Science Review, 98:2, pp 341-35

Vedlegg

Vedlegg 1

Oversikt over aktører som ble intervjuet

	Ørskog-Sogndal	SydVestlinken
Myndigheter	Sykkylven kommune Sogn og Fjordane fylkeskommune Fylkesmannen i Sogn og Fjordane Fylkesmannen i Møre og Romsdal Statens landbruksforvaltning Riksantikvaren Direktoratet for naturforvaltning Miljøverndepartementet ⁹	Rygge kommune Tønsberg kommune Råde kommune Østfold fylkeskommune Vestfold fylkeskommune Fylkesmannen i Østfold Fylkesmannen i Vestfold Miljøverndepartementet ¹⁰
Interessegrupper	Naturvernforbundet Møre og Romsdal Sogn og Fjordane turlag Sogn og Fjordane bondelag Folkeaksjonen mot 420 kV Stavset og Ytre Standal grendelag Hjørundfjorden bygdemobilisering	World wildlife fund Oslofjorden friluftsråd Ytre Hvaler nasjonalparkstyre Naturvernforbundet Østfold Østfold bondelag Styringsgruppa Slagentangen
Regionale nettselskap	Istad nett Sogn & Fjordane energi nett	
Statnett/NVE	Statnett NVE (to intervjuer)	Statnett (to intervjuer) NVE

Oversikt over aktører som vi forsøkte å kontakte for intervju

Enkelte av disse lyktes det ikke å nå i det hele tatt, andre aviste vår forespørsel om intervju av ulike årsaker som tid, habilitet, personell.

	Ørskog-Sogndal	SydVestlinken
Myndigheter	Bremanger kommune Møre og Romsdal fylkeskommune	
Interessegrupper	Vik/Blindheim friluftsinnteressorganisasjon Svelgen næringsråd Møre og Romsdal bondelag NHO Reiseliv Vest	Råde tomteutvikling Sem bondelag Vestfold bondelag Volden velforening
Regionale nettselskap	Småkraftforum Vest	Hafslund nett

⁹ Vi gjennomførte et intervju med Miljøverndepartementet, begge case/prosjekt var tema.

¹⁰ Vi gjennomførte et intervju med Miljøverndepartementet, begge case/prosjekt var tema.

Vedlegg 2

Intervjuguide 1: myndighetspersonell

1. Bakgrunn (i forhold til etablering av kraftledninger)
 - a. (Formell) Rolle i prosessen
 - b. Arbeidsfordeling og mulige spenninger og konflikter mellom ulike myndighetsnivå
 - i. Koordineringen av lokal, regional og nasjonal utvikling av kraftledninger
 - c. Sektorielle utfordringer på nasjonalt nivå (spenninger og konflikter)
 - i. Kraftproduksjon og utvikling av nett/kraftledninger – behovet for nettutvikling
 - ii. Miljøvernmyndigheter og energimyndigheter
 - d. Gjeldende politikk og mandat
2. Behovet for nett/kraftledninger
 - a. Gjeldende politikk og mandat (diskutere sentralisering versus desentralisering?)
 - b. Lovverk/traktater
 - c. Nasjonal og internasjonal agenda
 - d. Lokal/regional agenda versus nasjonal agenda
 - e. Behovet for nett/kraftledninger generelt versus behovet for det spesifikke (nett)prosjektet
 - f. Nylige endringer i energi/nettpolitikken
 - g. Hvordan behovet for nytt nett/kraftledninger kommuniseres (på generell basis)
 - h. Hvordan nettselskapene kommuniserer behovet for nytt nett/kraftledninger (til hvem, på hvilken måte og i hvilken form, når i prosessen)
3. Involvering
 - a. Generelt syn på allmennhetens engasjement/involvering i beslutningsprosesser
 - b. Type involvering (informasjon, dialog, ulik mediabruk – facebook, twitter, blogg, avis). Hvilke kanaler brukes i dag, og hvilke kan være aktuelle i framtiden?
 - c. Målgrupper (hvem og hvorfor)
 - d. Formell-uformell dialog
 - i. Nettselskap
 - ii. Rådgivende organ og andre (interessegrupper, facebook-grupper etc.)
 - iii. Andre
 - iv. Rollen og betydningen av deltakelse/involvering i beslutningsprosesser
4. Teknologi
 - a. Luftlinjer versus underjordisk kabel og andre avbøtende tiltak
 - b. Oppgradering av eksisterende linjer versus etablering av nye
 - c. Unngåelse av nye linjer/underjordisk kabel (f.eks. minkende etterspørsel/desentralisert energi)
5. Konsekvensvurderingers betydning i beslutningsprosessen
6. Avveining mellom miljømessig, økonomiske og sosiale hensyn i den siste vurderingen

7. Hvilke faktorer har behov for forbedring?
 - a. Deltakelse
 - b. Informasjon/kommunikasjon
 - c. Tillit/tiltro
 - d. Kunnskap/kjennskap
 - e. Økonomiske tiltak
 - f. Plassering og trasévalg
 - g. Medias dekning/påvirkning
 - h. (Lokal)samfunnsfordeler

Intervjuguide 2: nettselskaper

1. Bakgrunn
 - a. Mandat
 - b. Ulike typer nett/kraftledninger
 - c. Erfaring med konsesjon/nettutviklingsprosesser (før¹¹, underveis og – dersom relevant – etter den formelle konsesjonsprosessen)
 - i. Tidligere og gjeldende
 - ii. Ulike lokaliteter (og land)
 - iii. Koordineringen med produksjon og lokal/regional nettutvikling
 - iv. Hvilken betydning konsekvensutredninger har i prosessen
 - d. Endringer i nasjonal nettutviklingspolitikk
 - e. Endringer i internasjonal nettutviklingspolitikk
2. Om det aktuelle prosjektet
 - a. Behovet (både om det generelle behovet og for det aktuelle prosjektet spesielt)
 - b. Prosessen
 - c. Status
3. Informasjon og engasjement/involvering – når blir lokalsamfunn involvert (i forhold til lovfestede interessegrupper), og hvordan?
 - a. Generelt syn på allmennhetens engasjement/involvering generelt i beslutningsprosesser
 - b. Spesifikk oppfatning av allmennhetens engasjement i det spesifikke prosjektet (f.eks. syn på opposisjonsgrupper og deres legitimitet både i forhold til argumentasjon og handling; burde deres syn inkluderes ytterligere i beslutningsprosessen; hvem skulle vært involvert, burde andre borgere også ha mulighet til å ytre seg eller kun lokalbefolkningen? Hvordan har det engasjementet som har vært influert beslutningsprosessen?
 - c. I hvilke deler av prosessen?
 - d. Utpekte målgrupper
 - e. Type informasjon
 - f. Type involvering/engasjement
 - g. Formell-uformell kontakt
4. Myndighetenes rolle i forhold til nettutvikling
 - a. Nasjonalt, regionalt og lokalt nivå
 - b. Miljøvernforvaltning/myndigheter og energiforvaltning/myndigheter
5. Syn på lovverk/traktater
 - a. Generelt om avbøtende tiltak
 - b. Luftlinjer versus underjordisk kabel
 - c. Plassering og trasévalg
 - d. Økonomi
 - e. Sosiale hensyn (inkludert helseaspekt)
 - f. Miljøvern hensyn

¹¹ “Før” henspeiler på den delen av prosessen der selskapet definerer behovet. Informasjon om denne delen av prosessen er relevant i forhold til vår analyse av “behovet” (the need) i forhold til å forstå hvordan de forstår behovet, om det har endret seg i løpet av prosessen, i tillegg til hvilke aktører de har vært i kontakt med i denne delen av prosessen (f.eks. andre nettselskaper, myndigheter, industrien etc.)

- g. (Lokal)samfunnsfordeler
- 6. Hvilke faktorer har behov for forbedring?
 - a. Deltakelse
 - b. Informasjon/kommunikasjon
 - c. Tillit/tiltro
 - d. Kunnskap/kjennskap
 - e. Økonomiske tiltak

Intervjuguide 3: interesser både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå

1. Bakgrunn
 - a. Individ/organisasjon/lokalsamfunn/myndighet
 - b. Formell rolle i prosessen
 - c. Hvilke interesser vedkommende representerer i det aktuelle studieområde:
 - i. Miljø/natur; landskap, natur, biodiversitet
 - ii. Helse
 - iii. Økonomi
 - iv. Sosial; stedsidentitet
 - v. Tilknyttet fornybar energiproduksjon som f.eks. småskala vannkraft
2. Behovet for nett/kraftledninger
 - a. Kunnskap om behovet
 - b. Mening om prosjektet generelt og/eller til spesifikke tema/moment/stridspunkt (f.eks. teknologi, trasévalg e.l.)
 - c. Behovet for nye nett/kraftledninger generelt versus behovet for nett/kraftledninger i det spesifikke studieområde (kanskje få innsikt i deres syn på andre spesifikke prosjekter også?)
 - d. Kanskje også få deres synspunkter knyttet til sentralisert versus desentralisert elektrisitetssystemer.
3. Involvering/engasjement i prosessen – både med regulerende myndighet og med kraftselskap
 - a. Type involvering/engasjement (informasjon, dialog, ulike mediabruk – facebook, twitter, blogg, avis).
 - b. På hvilke stadier i prosessen?
 - c. Hvilken type informasjon har de fått (skriftlig, muntlig?)
 - d. Dialog og kommunikasjon (Når? I hvilken form? Med hvem? Formell-uformell? Om hva?)
 - e. Tilstrekkelig eller ikke tilstrekkelig involvering?
 - f. Betydning av involvering i beslutningsprosessen
 - g. Generelt syn på offentlig involvering i beslutningsprosesser
 - h. Spesifikk oppfatning av beslutningsprosessen i det aktuelle studieområdet
 - i. Forslag til forbedringer
4. Oppfatning av nettselskapet
 - a. Kunnskap/kjennskap
 - b. Tillit/tiltro
 - c. Kommunikasjon
 - d. Forskjeller mellom lokal(e) og nasjonale nettselskaper
5. Teknologi
 - a. Luftlinjer versus underjordisk kabel; andre avbøtende tiltak
 - b. Oppgradering versus etablering av nye linjer

6. Konsekvensutredningers betydning i beslutningsprosessen (de utredningene som er gjort f.eks. miljømessige, sosioøkonomiske, teknologiske)
 - a. Når det gjelder kvalitet (tillit/kredibilitet)
 - b. Når det gjelder avveining mellom ulike hensyn¹²

7. Hvilke forhold bør bedres for å oppnå (større grad av?) aksept for nettutvikling/utvikling av kraftledninger (med utgangspunkt i antakelse om at det spesifikke prosjektet går igjennom)
 - a. Informasjon/kommunikasjon/deltakelse
 - i. Hvordan, når, med hvem, innhold
 - ii. Behov for forbedring på et eller flere stadium i prosessen?
 - b. Tillit/tiltro
 - c. Kunnskap/kjennskap
 - d. Avbøtende tiltak (generelt)
 - e. Økonomiske tiltak
 - f. Plassering og trasevalg
 - g. Mast-design
 - h. (Lokal)samfunnsfordeler

¹² NVE skal balansere miljø, økonomi og sosiale hensyn når de vurderer en søknad.

Intervjuguide for fokusgrupper

Tema for samtalen: (Samtalen skal styres mest mulig av gruppen selv, men intervjuere vil sørge for at vi berører de fleste av temaene under)

1. **Bakgrunnsinformasjon** (en kort presentasjonsrunde hvor alle forteller om alder, yrke og tilknytning til stedet de bor og hvor lenge de har bodd i området)

2. **Forhold til stedet:**
 - Hvordan er det å leve og bo på dette stedet? Hvorfor har dere valgt å bosette dere her?
 - Hva gjør området spesielt?
 - Hva slags kvaliteter ved området setter dere pris på?
 - Er det negative ting knyttet til å bo i området?
 - Rekreasjonsaktiviteter i området: Hva slagstype aktiviteter og hvor?
 - Ønske om å fortsette å bo i området? Hvorfor/ hvorfor ikke
 - Har området forandret seg mye over tid? Hva er eventuelt de største forandringene dere kjenner til? Hvilke forandringer forventes framover?

3. **Kraftlinjen**
 - Hvordan fikk dere først vite om kraftlinjen og når?
 - Fortell om hvordan prosjektet ble framstilt for dere
 - o Hvem står bak kraftlinjen (utvikler, planlegger)
 - o Hva er begrunnelsen for kraftlinjen (behovet)
 - o Hvordan fikk dere informasjon om prosjektet og hvilken type informasjon fikk dere
 - o Hva har vært spesielt med denne lokaliteten og området?

4. **Syn på kraftlinjen**
 - Hva er deres oppfatning av denne kraftlinjen?
 - Hva tenkte dere når dere først hørte om prosjektet?
 - Hva tenker dere nå?

5. **Syn på hva andre i området tenker om prosjektet**
 - Hva mener andre i om prosjektet? (For eksempel lokale myndigheter, media)
 - Hva mener andre innbyggere i området om prosjektet?
 - Støtte og motstand mot kraftlinjen og ulike traseer
 - Har noen deltatt i aksjoner mot eller for kraftlinjen?
 - Hva synes dere om berørte innbyggers mulighet til å påvirke planprosessen og beslutninger?
 - Hvilke grupper har størst påvirkningskraft på beslutninger? Hvorfor?
 - Hvem bør i større grad ha påvirkningskraft i beslutninger knyttet til kraftlinjer?

6. Lokal deltagelse og påvirkning

- Har det blitt avholdt møter og informert om prosjektet lokalt? (Når, hvor, og for hvem?)
- Har dere deltatt i slike arrangementer?
 - o Hva ble diskutert
 - o Har møtene påvirket ditt/ deres synspunkter?
 - o Hvem har blitt inkludert eller ekskludert i prosessen?
 - o Har alle berørte beboere blitt hørt i prosessen?
 - o På hvilken måte og når bør berørte beboere få komme med sine synspunkter i en slik prosess?

7. Syn på beslutningsprosessen

- Hvordan bør en ideell beslutningsprosess være?
- Har dere forsøkt å påvirke beslutningsprosessen (hvordan)?
- Har behovet for kraftlinjen blitt tydelig kommunisert? Har dette påvirket deres syn på kraftlinjen?

8. Effekter og avbøtende tiltak

- Hvordan vil kraftlinjen påvirke området?
- Blir noe gjort for å hindre negative virkninger på området?
- Blir noe gjort for å skape positive virkninger?
- Har økonomisk kompensasjon til berørte innbyggere vært diskutert eller tilbudt?
- Hva skal til for at dere ville endre syn på prosjektet og kraftlinjen?
- Hva har avbøtende tiltak å si? (For eksempel design på master, trasevalg, skånsom hogst, jordkabel osv.).

9. Betydning av kunnskap

- Synspunkter på konsekvensutredninger som har vært gjort
- Har resultatene fra konsekvensutredningene blitt kommunisert til innbyggere i området?

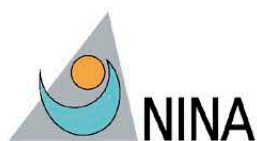
10. Kraftlinjer og klimaspørsmål

- Kjenner dere til andre liknende prosjekter?
- Hva tenker dere om utbygging av kraftlinjer mer generelt og som klimatiltak?
- Hva tenker dere om behovet for utbygging av kraftlinjer?
- Trengs de? Hvorfor/ hvorfor ikke?
- Hva kunne vært alternativene til nye linjer?

Vedlegg 3

HOVEDTEMA	KODE
1. TILLIT	1A Statnett/TSO 1B OED/Government 1C Reguleringsmyndighet (NVE)/Regulator autoratives 1D System/system - prosess/process 1E Lokale myndigheter - kommune/lokal autoratives 1F Opposisjonsgrupper/lokal opposition groups 1G Andre aktører
2. BEHOV	2A Generelt om behovet/the need in general 2B Miljøvennlig/low carbon transition 2C Plikt til å forsyne/duty to connect 2D Forsyningssikkerhet/security of supply 2E Aldrende infrastruktur/ageing infrastructure 2F Økonomiske grunner/economic reasons 2G Eksport-import/export-import 2H for tilknytning til ulike teknologi/HVPL needed to connect to technology 2I Oppgradering/Upgrading
3. PROSESS	3A Prosess/procedural justice 3B Informasjon/Perceptions about information 3C Kommunikasjon/Perceptions about communication 3D Medvirkning/engasjement/deltakelse/Perceptions about participation 3E Fordeling byrder og goder/distributive justice 3F Timing/Perceptions about timing 3G Kunnskap/Perceptions about knowledge 3H Annet om prosessen 3I Outcome - hva bestemmer utfallet
4. AVBØTENDE/ KOMPENSERENDE TILTAK	4A Fordelspakker/benefit packages 4B Infrastruktur og kommunale goder/infrastructure and community benefits 4C Arbeidsplasser/job creation 4D Mastdesign/polyn design 4E Grunneierkompensasjon/landowner compensation 4F Kamouflering/camouflaging - landscaping 4G Jordkabel/Undergrounding cable 4H Sjøkabel/sub-sea cable 4I Trase/routing 4J Intet avbøtende tiltak godt nok/no mitigation measure good enough 4K Annet - generelt/other mitigation measure - measure in general 4L Sanering av gamle linjer
5. ENERGIPOLITIKK	5A Energimodeller/models of energy systems 5B Energiforbruk/energy consumption issues 5C Europeisk energipolitikk/European policy and RET 5D Nasjonal energipolitikk/National policy and RET 5E Bærekraft og nettutvikling/sustainability related to grids
6. PROSJEKT	6A Konsekvens/Påvirkning - effekt/Impacts of the project 6B Påvirkningsskala/Scale of impacts 6C Ståsted - Aksept/Positions 6D Trase/routing

	6E Ingen påvirkning/No impacts - lack of impacts
ANNET	7A Lokal konflikt/local conflict 7B Stedsidentitet/place identity 7C Oppfatning av Media/Perceptions about the media 7D Hva andre mener/Perceptions about what other actors think 7E Tilknytning prosjekt/planlagt trase 7F Argumenter for eget ståsted 7G Organisering av prosess internt 7H Samarbeid

Norsk institutt for naturforskning (NINA) er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen naturforskning. Vår kompetanse utøves gjennom forskning, utredningsarbeid, overvåking og konsekvensutredninger.

NINAs primære aktivitet er å drive anvendt forskning. Stikkord for forskningen er kvalitet og relevans, samarbeid med andre institusjoner, tverrfaglighet og økosystemtilnærming. Offentlig forvaltning, næringsliv og industri samt Norges forskningsråd og EU er blant NINAs oppdragsgivere og finansieringskilder.

Virksomheten er hovedsakelig rettet mot forskning på natur og samfunn, og NINA leverer et bredt spekter av tjenester gjennom forskningsprosjekter, miljøovervåking, utredninger og rådgiving.

ISSN:1504-3312
ISBN: 978-82-426-2704-9

Norsk institutt for naturforskning

NINA Hovedkontor

Postadresse: Postboks 5685 Sluppen, 7485 Trondheim

Besøks/leveringsadresse: Høgskoleringen 9, 7034 Trondheim

Telefon: 73 80 14 00, Telefaks: 73 80 14 01

E-post: firmapost@nina.no

Organisasjonsnummer 9500 37 687

<http://www.nina.no>

Samarbeid og kunnskap for framtidens miljøløsninger